

**Human security in Kawempe:
Lokale percepties van veiligheid in een buitenwijk van Kampala**

Thesis ter afronding van de bachelor

Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie

Universiteit Utrecht

Studenten

Hanneke Dijkman (3842053)

hanneke_dijkman@hotmail.com

Geke van Wijnen (3678504)

gekevanwijnen@gmail.com

Begeleider

Marloes Hamelink, MSc.

Juni 2014

**Universiteit Utrecht
Faculteit Sociale Wetenschappen
Culturele Antropologie en Ontwikkelingssociologie**

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Inleiding	5
Hoofdstuk 1: Theoretisch kader	12
1.1. Human security.....	12
1.2. Risico.....	14
1.3. Armoede.....	16
1.4. Veiligheid, soevereiniteit en corruptie.....	18
Hoofdstuk 2: Context	21
2.1. Kampala en Kawempe.....	21
2.2. Human security en armoede.....	21
2.3. Gezin, leeftijd en educatie.....	23
Hoofdstuk 3: Freedom from want	25
3.1. Freedom from want bij jongeren.....	25
3.2. Freedom from want bij volwassenen.....	30
3.3. Deelconclusie.....	35
Hoofdstuk 4: Freedom from fear	37
4.1. Freedom from fear bij jongeren.....	37
4.2. Freedom from fear bij volwassenen.....	42
4.3. Deelconclusie.....	47
Hoofdstuk 5: Conclusie	48
5.1. Introductie.....	48
5.2. Freedom from want and freedom from fear.....	49
5.3. Conclusie.....	52
Bibliografie	54
Bijlage: Summary in English	58

Voorwoord

Bij het afronden van deze thesis willen we iedereen bedanken die iets heeft bijgedragen aan het gehele proces rondom het onderzoek. Dit proces begon in juni 2013 toen wij elkaar ontmoetten op de bijeenkomst voor studenten die in het cursusjaar 2013-2014 hun bachelorproject wilden uitvoeren. Onze gedeelde interesse voor ontwikkelingswerk en het continent Afrika zorgde ervoor dat we al snel gelijkgestemden in elkaar vonden. Het proces van onderwerpkeuze en de zoektocht naar een organisatie die ons kon voorzien van een onderzoeksplek ging met veel *ups* en *downs* en wat waren we blij toen Livingstone ermee instemde om samen met ons te zoeken naar een locatie en onderwerp. Marie-Louise Glebbeek als coördinator van het bachelorproject, heel erg bedankt voor de tijd die je ons gaf wanneer we in een crisis zaten wat betreft de opzet van ons onderzoek of de samenwerking met Livingstone. Livingstone zijn we dankbaar voor de mogelijkheid die ze ons boden om in Uganda dit onderzoek te doen en bij een gastgezin te wonen.

We vinden het heel belangrijk om ons gastgezin te bedanken. Het feit dat jullie plaats voor ons maakten in jullie huis en in jullie leven heeft voor een onvergetelijke en onvergeloofbare ervaring gezorgd. Jullie deden alsof we gewoon bij het gezin hoorden en vaak voelde dat ook echt zo. Wat vonden we het bijzonder om voor drie maanden als (bijna) echte Ugandezen te leven! Deze ervaring was echter ook niet altijd gemakkelijk. We hebben met z'n tweeën gelachen en gehuild, ons gefrustreerd en verbaasd. Als de emoties even iets te hoog opliepen waren daar gelukkig onze families en vrienden om ons middels e-mail en Facebook weer te kalmeren en onze ervaring in perspectief te stellen. Jullie steun en gebeden waren onmisbaar en we genieten des te meer van jullie aanwezigheid nu we weer terug in Nederland zijn. We hebben ook genoten van de begeleiding van Marloes Hamelink, die ons vanuit Tanzania en Nederland trouw voorzag van feedback en ons motiveerde om het nog beter te doen. We hebben je goede vragen en suggesties ontzettend gewaardeerd, bedankt dat je ons nooit iets voorkauwde, maar ons zelf liet uitzoeken wat we wilden doen.

- Hanneke en Geke, juni 2014

Inleiding

"The concept of security has for too long been interpreted narrowly: as security of territory from external aggression, or as protection of national interests in foreign policy or as global security from the threat of nuclear holocaust....Forgotten were the legitimate concerns of ordinary people who sought security in their daily lives." - United Nations Development Programme, Human Development Report, 1994, p. 22.

Gedurende al een te lange tijd zijn we de zorgen van gewone mensen in het dagelijks leven vergeten, schreven de Verenigde Naties (VN) in 1994. Veiligheid moest volgens hen niet meer gezien worden als iets dat enkel gaat om bescherming van nationale belangen en bescherming tegen externe bedreigingen. De focus van debat over en onderzoek naar veiligheid moest verlegd worden naar gewone mensen die in hun dagelijks leven zoeken naar veilige levensomstandigheden. Bovenstaande uitspraak vormt een introductie op datgene wat wij in dit onderzoek willen aantonen en van waaruit wij ons onderzoek hebben vormgegeven, namelijk dat een weergave van de lokaal ervaren percepties met betrekking tot veiligheid cruciaal zijn voor een goed begrip van een lokale veiligheidssituatie.

Bovenstaande constatering van de VN is niet alleen bij een constatering gebleven. In hetzelfde rapport hebben de VN een nieuw concept geïntroduceerd, namelijk *human security*, een concept dat de VN indeelden in zeven deelelementen, waarmee ze veiligheid van individuen wilden operationaliseren. Verschillende academici die zich bezighouden met veiligheid waren het niet met dit idee eens. Na de introductie van het concept ontstond er dan ook een discipline-overstijgend, diepgaand debat rondom het begrip. Veel academici hebben geprobeerd om *human security* op een andere manier af te bakenen, omdat de afbakening van de VN volgens hen teveel draaide om categorieën. Bij die andere pogingen tot definiëring blijkt echter dat het begrip vaak evengoed in categorieën wordt ingedeeld. Een groot manco hieraan is dat onderzoekers bepalen wat voor de lokale bevolking wel of niet binnen *human security* zou vallen, terwijl het er met het introduceren van de term juist om te doen was dat de inhoud van die term door de lokale bevolking geformuleerd zou worden (Shepherd, 2013: 5; Paris, 2001). Anderen stellen dat de ambiguïteit van het begrip een doel op zich heeft, namelijk het samenvoegen van zowel de belangen en invloeden van staten als die van individuen. Om deze reden stelt Owen (2004: 384) voor dat we niet vanuit onze ‘Westerse’ categorieën moeten denken en deze moeten opleggen aan de lokale bevolking maar dat we ons in onderzoek en beleidsvoering moeten richten op datgene wat door de lokale bevolking

als bedreigingen wordt ervaren voor hun veiligheid. Niet omdat deze bedreigingen in een bepaalde categorie binnen het begrip *human security* vallen, maar omdat deze door de individuen in een bepaalde cultuur en context als bedreigingen ervaren worden. Dit idee van Owen vereist een andere benadering in het veld. Een die zich niet laat binden door van tevoren opgezette ideeën maar vanuit de lokaal ervaren percepties onderzoek doet en conclusies trekt. In deze thesis hebben wij de verdeling van *human security* in bepaalde categorieën naast ons neer gelegd. Antropologen hebben de taak om de lokale bevolking te laten spreken en hen daarbij geen kaders op te leggen. Om deze reden hebben wij ons aangesloten bij het idee van Owen en hebben we de lokale bevolking laten spreken door middel van het benoemen van de door hen ervaren bedreigingen in het dagelijks leven. Bedreigingen zullen we in dit onderzoek benaderen met behulp van het concept risico en worden risicofactoren genoemd. Risicofactoren zijn de kenmerken van een persoon of omgeving die worden geassocieerd met verhoogde waarschijnlijkheid van negatieve uitkomsten (Compas et al. 1995: 273).

De lokale bevolking op de locatie waar wij ons veldwerk hebben uitgevoerd kan voldoende bedreigingen voor veiligheid in haar dagelijks leven benoemen. Kawempe, een buitenwijk van Kampala, de hoofdstad van Uganda heeft door politieke onrust elders in het land de laatste decennia een enorme bevolkingsgroei doorgemaakt. Dit urbanisatieproces verliep ongecontroleerd, waardoor Kawempe een buitenwijk met een zeer slechte infrastructuur is geworden. Er wonen veel mensen met een zeer laag of geen inkomen waardoor delen van de wijk uit sloppenhuisjes bestaan. Water- en elektriciteitsvoorzieningen zijn maar in beperkte mate aanwezig. Veel mensen leven onder de armoedegrens. In dit onderzoek zullen we beargumenteren dat risicofactoren die de lokale bevolking van Kawempe benoemt voornamelijk zijn terug te brengen tot de armoedeomstandigheden waar mensen in leven en door een gebrekkig optreden van de staat.

Wanneer mensen risico's in hun leven kunnen aangeven is het ook interessant om te zien hoe mensen strategieën ontwikkelen om met deze risico's om te gaan. In het theoretisch kader van deze thesis benoemen we twee strategieën voor het omgaan met risico's, namelijk risicomijdend en risiconemend gedrag. Voor welke strategie mensen kiezen blijkt in hoge mate afhankelijk van de context waar mensen zich in begeven.

De ideeën die vanuit het *human security*debat zijn ontstaan hebben ons gemotiveerd om onderzoek te doen naar de lokaal ervaren percepties van veiligheid. Dit hebben we gedaan door te onderzoeken welke bedreigingen mensen in hun dagelijks leven ervaren en welke

strategieën zij toepassen om met deze bedreigingen om te gaan. De centrale vraag die we in dit onderzoek willen beantwoorden luidt dan ook:

Wat is de perceptie van jongeren en volwassenen in Kawempe met betrekking tot hun veiligheidssituatie en welke strategieën passen zij toe om deze situatie te verbeteren?

Verantwoording opzet en uitvoering onderzoek

Dit onderzoek is gebaseerd op antropologisch veldwerk dat in Uganda uitgevoerd is tussen 26 januari en 17 april 2014. Het onderzoek is complementair opgezet, wat betekent dat het onderzoek op één locatie onder twee verschillende doelgroepen is uitgevoerd. De twee doelgroepen vullen elkaar aan en representeren op deze manier samen een groot deel van de inwoners van Kawempe. Hierdoor ontstaat een zo volledig mogelijk beeld van hoe de perceptie van veiligheid van de bewoners van Kawempe eruit ziet en welke strategieën zij toepassen om deze situatie te verbeteren. We hebben deze opzet boven een comparatief onderzoek verkozen omdat we door middel van complementair onderzoek een breder en overzichtelijker beeld kunnen verkrijgen.

In de keuze voor een complementair onderzoek heeft ook Livingstone, de organisatie waar wij mee samen hebben gewerkt, een rol gespeeld. De keuze om samen te werken met een organisatie was door ons snel gemaakt, aangezien dit ons onderzoek en onze thesis van maatschappelijke relevantie voorziet. Livingstone is een organisatie die werkvakanties in het buitenland aanbiedt voor Nederlandse jongeren, met als doel culturele ontmoeting en uitwisseling. De basisschool waar de jongeren en volwassenen onder wie dit onderzoek is uitgevoerd aan verbonden zijn heeft al een aantal jaar contact met Livingstone en al verschillende groepen vrijwilligers uit Nederland mogen ontvangen. Livingstone heeft baat bij een onderzoek naar de veiligheidssituatie in Kawempe omdat zij hierdoor hun projecten beter vorm kunnen geven en de Nederlandse jongeren die daar naartoe gaan beter kunnen voorlichten op het gebied van veiligheid. Afgezien van locatie, onderwerp- en doelgroepkeuze heeft Livingstone geen rol gespeeld in de vormgeving van dit onderzoek.

Voor dit onderzoek zijn we naar Kawempe gereisd, waar we samen in een gastgezin hebben gewoond. Dit gezin bestaat uit een vader, een moeder, vier dochters en twee zoons. Deze kinderen bevinden zich in de leeftijd van vier tot drieëntwintig jaar.

Doelgroep

Voor dit onderzoek hebben we twee doelgroepen geselecteerd. Hanneke heeft onderzoek gedaan onder jongeren in de leeftijd van tien tot vijftien jaar. Deze jongeren zitten nog op de

primary school die op de compound staat van het huis waar wij met ons gastgezin in woonden. Dit omdat de vader van ons gastgezin de directeur en oprichter van de school is. De jongeren die in dit onderzoek zijn meegenomen zaten enkel in de hoogste twee groepen, dus *Primary 6 (P6)*¹ en *Primary 7 (P7)*. Deze groep bestond uiteindelijk in zijn totaliteit uit zeventien leerlingen, deze leerlingen hebben allemaal minstens één keer aan een focusgroepbijeenkomst deelgenomen. De doelgroep van Geke, de volwassenen, bestond voornamelijk uit de leraren van de school. Deze populatie bevatte uiteindelijk dertien personen, waarvan ze met zes personen één of meer semi-gestructureerde interviews heeft gehouden. Sommige van Gekes informanten woonden nog maar relatief kort in Kawempe, een aantal maanden tot een jaar, anderen woonden al hun hele leven in de wijk. Deze twee groepen vulden elkaar echter goed aan met meer frisse, minder onbevooroordeelde informatie enerzijds en een meer historische, contextuele kijk anderzijds.

We hebben voor deze twee verschillende doelgroepen gekozen omdat zowel de jongeren als de volwassenen dagelijks met de school te maken hebben. Vanwege deze betrokkenheid bij de school is de perceptie van veiligheid zoals deze door zowel de jongeren als volwassenen ervaren wordt het meest interessant voor Livingstone. Daarnaast vullen deze twee doelgroepen elkaar goed aan qua levensfase. Jongeren leven meestal bij hun ouders of andere familieleden, zodat hun leven en beslissingen sterk door hen bepaald worden. Bij volwassenen is dit minder het geval, hoewel hun levens misschien weer door een relatie of gezin beïnvloed worden. Belangrijker is dat jongeren vanwege hun leeftijd nog veel meer in staat zijn te dromen en te fantaseren over de toekomst. Ze hebben idealen die ze willen bereiken ‘als ze later groot zijn’ en hebben duidelijke doelen voor ogen. Volwassenen zijn door hun leeftijd al langer met de realiteit en de beperkingen die zij daarin ervaren geconfronteerd en leven minder vanuit dromen en idealen, hoewel ook zij toekomstplannen maken. Deze zijn echter veel meer afgestemd op de realiteit en minder idealistisch. Door de perceptie van veiligheid van zowel jongeren als volwassenen te onderzoeken ontstaat dus een heel duidelijk overzicht van waar de problemen van de samenleving met betrekking tot veiligheid liggen, wat daaraan veranderd zou moeten worden en wat ook daar weer de beperkingen in zijn.

¹ In Uganda gaan kinderen vanaf drie of vier jaar naar school, ze starten in de kleuterklassen. Vanaf ongeveer zeven jaar beginnen ze in Primary 1 (P1) in de daaropvolgende jaren klimmen ze steeds een groep hoger, totdat ze in P7 komen. De meeste jongeren zijn in deze klas tussen de dertien en vijftien jaar. Veel jongeren missen namelijk delen van schooljaren omdat de ouders vaak gedurende het schooljaar het schoolgeld niet meer kunnen betalen.

De informanten van ons beiden zijn voornamelijk via de school gevonden. Aangezien we op de compound van de school woonden, liepen onze informanten bij wijze van spreken in onze achtertuin. Hierdoor hebben we heel veel met de informanten kunnen optrekken en kwamen we dagelijks met hen in contact.

Onderzoeksmethoden

Tijdens ons veldwerk hebben we voornamelijk gebruik gemaakt van de methode participerende observatie. We hebben geprobeerd zoveel mogelijk betrokken te raken bij de dagelijkse activiteiten van onze informanten. We waren gedurende de hele periode iedere dag op de compound van de school aanwezig en hebben veel met de leraren en leerlingen opgetrokken. Een kanttekening die hierbij geplaatst moet worden is dat deze betrokkenheid voornamelijk in relatie tot de school is geweest. Wanneer we bij informanten thuis kwamen werden we steeds weer als rijke, blanke gast gezien, wat het meedoen in de dagelijkse activiteiten onmogelijk maakte. Toen Hanneke een keer met jongeren mee naar huis ging werd zij gelijk op een stoel neer gezet, er werd haar drinken aangeboden en het hele gezin kwam bij haar zitten. Dit bezoek leverde dan uiteindelijk ook niet veel informatie op aangezien iedereen zich gedroeg naar de aanwezigheid van Hanneke. Door middel van participerende observatie waren we als onderzoekers beter in staat om de verborgen (*tacit*) kennis van onze informanten aan het licht te brengen. Door op school veel met onze informanten op te trekken hebben we ook zelf voor een deel kunnen ervaren hoe het is om op deze school in Kawempe leraar of leerling te zijn. Deze ervaring heeft tijdens ons onderzoek geholpen om de informatie die tijdens gesprekken naar voren kwam in een bepaalde culturele context te plaatsen. Echter wanneer, zoals bij onze informanten thuis, blijkt dat individuen zich anders gaan gedragen door de aanwezigheid van de onderzoeker kan er geen of nauwelijks relevante kennis worden overgedragen door middel van participerende observatie. Om participerende observatie ook bij de doelgroepen thuis uit te kunnen voeren was in dit geval langer veldwerk nodig, zodat de aanwezigheid van de onderzoeker steeds meer als 'normaal' gezien kan worden.

Ook Geke heeft haar participerende observatie voornamelijk beperkt tot datgene wat op de school plaats vond. Vele leraren en leraressen wonen in een kamertje van ongeveer 6m² op de compound van de school en hun activiteiten na schooltijd bestaan meestal uit eten maken en slapen. Wel is ze een paar keer mee geweest naar de markt en heeft ze na schooltijd wandelingetjes door de wijk gemaakt met haar informanten.

Een eventueel gebrek aan informatie of gat in participerende observatie dat mogelijk ontstaan is door het niet optimaal gebruik kunnen maken van participerende observatie wordt respectievelijk opgevangen en gedicht door het wonen in een gastgezin. We hebben, op één weekend na, de volledige periode van het onderzoek gewoond in een kamer van ongeveer 9 m² die met een grote kast was afgescheiden van de woonkamer van ons gastgezin. Aangezien ons gastgezin ook bestond uit volwassenen en jongeren in de leeftijd van onze doelgroepen, hebben we wel degelijk kunnen participeren en observeren in het dagelijks leven van inwoners van Kawempe, ook buiten schooltijden om.

In de eerste weken van ons onderzoek hebben we vooral gewerkt aan het opbouwen van *rapport* bij onze informanten. We volgden lessen, gaven les, brachten pauzes met de leerlingen en docenten door, maakten contact met leden van ons gastgezin, speelden spelletjes met hen en gingen mee met familiebezoeken. Het *rapport* dat met verschillende informanten werd opgebouwd bleek later in gesprekken zeer nuttig, bijvoorbeeld wanneer we meer gevoelige onderwerpen aansneden.

De informatie die we verkregen door middel van participerende observatie verdiepten we door het houden van focusgroepen in het geval van jongeren en interviews in het geval van volwassenen. We namen de gesprekken op met een opnameapparaat en werkten deze later, samen met de korte aantekeningen die we ter ondersteuning van het gesprek hadden gemaakt, uit op onze computers. We zijn in de veronderstelling dat we op deze manier een zo goed mogelijke balans hebben kunnen vinden tussen het enerzijds aandacht geven aan onze informanten en het anderzijds zorgvuldig opnemen en noteren van de informatie die uit een gesprek voortkomt.

Opbouw van de thesis

In deze inleiding is al naar voren gekomen dat het concept *human security* een belangrijke rol speelt in het weergeven van de lokaal ervaren perceptie van de veiligheidssituatie. Hoofdstuk 1 zal dan ook beginnen met een nadere uiteenzetting van dit concept. Het theoretisch kader dat in hoofdstuk 1 gepresenteerd wordt bestaat verder uit een weergave van ideeën met betrekking tot armoede, waarin we zullen aantonen hoe dit met veiligheid verweven is. De paragraaf over risico komt voort uit het feit dat wij dit onderzoek vanuit bedreigingen vormgeven. Bedreigingen kunnen direct verbonden worden aan risico's. Uiteindelijk zullen we nog aandacht besteden aan het optreden van de staat en het concept soevereiniteit, waarbij we zullen aantonen hoe deze concepten verbonden zijn aan *human security*.

Deze thesis richt zich op de veiligheidssituatie in Kawempe, daarom zullen we in hoofdstuk 2 de belangrijkste kenmerken van Uganda, Kampala en specifiek Kawempe als buitenwijk benoemen. Hierdoor kan de lezer zich een beeld vormen van de omgevingsfactoren waar onze informanten dagelijks mee te maken hebben.

In de drie maanden dat wij veldwerk hebben verricht hebben we veel data verzameld. Deze data bespreken we in relatie tot de theoretische concepten die we in hoofdstuk 1 behandelen. Dit doen we in twee empirische hoofdstukken, waarin we weergeven hoe de empirische data behandelde theorieën bevestigt of juist ontkracht. De empirische bevindingen komen voort uit antropologische interpretaties die we gemaakt hebben naar aanleiding van de verkregen data tijdens ons veldwerk. De empirie is onderverdeeld in twee hoofdstukken. In hoofdstuk 3, getiteld *freedom from want*, komen aspecten aan bod die volgens de bewoners van Kawempe bijdragen aan hun veiligheidssituatie. In hoofdstuk 4 over *freedom from fear* richten we ons heel specifiek op de bedreigingen voor de fysieke veiligheidssituatie voor mensen in Kawempe. De strategieën die mensen toepassen om zowel hun *wants* te kunnen bereiken als hun *fears* te kunnen voorkomen zitten in beide hoofdstukken verweven. In het laatste hoofdstuk zullen we de uitkomsten van onze onderzoeken onder verschillende populaties naast elkaar leggen en kijken waar die overeenkomen en waar ze elkaar aanvullen. Daarnaast zullen we de belangrijkste bevindingen bediscussiëren in het licht van de belangrijkste theoretische concepten. Uiteindelijk zal een conclusie getrokken worden, waarin de hoofdvraag van dit onderzoek beantwoord wordt.

Hoofdstuk 1: Theoretisch kader

1.1 Human Security - Hanneke

De term *human security* werd voor het eerst door de Verenigde Naties (VN) gebruikt. Beleid rondom veiligheid zou volgens de VN tot op heden te veel aan de staat in plaats van aan persoonlijke levens gerelateerd zijn. Om deze reden ontstond in 1994 het begrip *human security*. Hierbij gaat het meer om de veiligheid van mensen dan om de veiligheid van de staat. Volgens het idee van *human security* wordt het concept soevereiniteit vormgegeven door het feit dat de staat respect heeft voor de rechten van de burgers in plaats van dat het concept de absolute macht van de staat over zijn burgers representeert (Buur, 2007: 10). In paragraaf 4 zullen we dieper op deze manier van denken in gaan.

Er worden door de VN zeven specifieke elementen van *human security* onderscheiden: zekerheid op het gebied van economie, voedsel, gezondheid, milieu, persoonlijke levens, gemeenschappen en politiek (Shepherd, 2013: 6; Paris, 2001: 90; Owen, 2004: 381). Volgens de VN omvat *human security* dus enerzijds de bescherming tegen chronische bedreigingen zoals honger, ziekte en onderdrukking, en anderzijds de bescherming van individuen tegen plotselinge en zeer invloedrijke verstoringen in het dagelijks leven door geweld en oneerlijke verdeling van macht. In de literatuur wordt dit vaak samengevat met de uitdrukking *freedom from want and freedom from fear* (Shepherd, 2013: 25; Winslow&Eriksen, 2004: 361). Hoewel de definiëring van *human security* door de VN vandaag de dag de meest geciteerde en gezaghebbende definiëring is, wordt de definiëring door vele onderzoekers vanwege zijn vaagheid en alomvattendheid als problematisch gezien. Iedere vorm van onverwacht of ongewoon ongemak lijkt een bedreiging voor *human security* te vormen (Paris, 2001: 90). Vele wetenschappers die hebben geschreven over het concept *human security* hebben gerefereerd naar de definiëring van de VN, echter zij gebruiken de term vervolgens in veel gevallen om er een eigen, meer specifieke definiëring aan te koppelen zodat de term beter bruikbaar is voor onderzoek en beleidsvoering (Paris, 2001; Owen, 2004).

Volgens Caroline Thomas gaat *human security* over de beschikbaarheid van eerste basisbehoeften, de realisering van menselijke waardigheden en de mogelijkheid tot participeren in een gemeenschap op zowel lokaal, nationaal als mondiaal niveau (Paris, 2001: 91). Hoewel deze definiëring poogt het begrip af te bakenen, blijkt dit vanuit een kritisch oogpunt niet het geval te zijn. Het blijft onduidelijk wat nu wel en niet als aspecten van *human security* gezien moet worden. Met behulp van deze definiëring kan namelijk weer haast alles onder het begrip vallen. Doordat gesuggereerd wordt dat de staat de

basisbehoeften, de realisering van menselijke waardigheden en de mogelijkheid tot participeren moet bieden, wordt de staat nog altijd als instituut gezien, waardoor men in een (on)veilige situatie kan verkeren (Bellamy and McDonald, 2002).

King en Murray doen ook een poging tot het versmallen van de definiëring door het opsommen van de, volgens hen, essentiële elementen van *human security*. Deze opsomming lijkt op de zeven elementen van de VN, hoewel King en Murray zeggen dat het voornamelijk belangrijk is om naar de elementen te kijken die voor individuen belangrijk genoeg zijn om voor te vechten en risico's voor te nemen. Volgens hen zijn er vijf indicatoren: mate van welvaart, gezondheid, educatie, politieke vrijheid en democratie. Hoewel King en Murray beweren alleen de elementen mee te nemen die volgens het individu van belang zijn, kiezen zij vijf hoofdelementen, maar beargumenteren niet waarom zij voor die bepaalde elementen kiezen. Kortom: zij bevinden sommige indicatoren meer representatief voor *human security* zonder hier een duidelijke verklaring voor te geven (Paris, 2001: 94).

Bij de poging tot het versmallen en duiden van het begrip *human security* blijkt het noodzakelijk om kernwaarden van *human security* te benoemen en de nadruk te leggen op bepaalde aspecten. Paris (2001: 95) stelt dat het afbakenen van de term eigenlijk onmogelijk is omdat de ambiguïteit van de term een doel op zich heeft, namelijk de belangen en invloeden van zowel staten als individuen samenbrengen. Met de term *human security* wil men de traditionele en de vernieuwde opvatting van *security* met elkaar verenigen. Dit is ook de reden dat verschillende wetenschappers juist beweren dat het belangrijk is om de inhoud van de term breed te houden, men wil nu eenmaal veel aspecten onder één term samen laten vallen. Het feit dat hierdoor analytische en normatieve moeilijkheden ontstaan is volgens hen betreurenswaardig. Wanneer men het concept *security* van vóór 1994 meer wil laten omvatten dan enkel de bedreigingen gerelateerd aan de staat, is dit echter een onvermijdelijk gevolg. Owen (2004: 384) stelt dat hoe dichter men bij de daadwerkelijke definiëring van *human security* komt, door de focus op alle bedreigingen waarmee het individu te maken heeft, des te moeilijker het wordt om *human security* in theorie, beleid en onderzoek toe te passen. Hij stelt daarom voor dat zowel beleidsvoerders als onderzoekers zich moeten richten op de mate van aanwezigheid van bepaalde bedreigingen voor *human security* in een bepaalde culturele context, in plaats van dat we ons alsmaar te richten op datgene waar *human security* wel of niet uit zou bestaan (Owen, 2004: 377). In theorie en onderzoek met betrekking tot *human security* moet er daarom meer naar bedreigingen worden gekeken, niet omdat zij in een bepaalde categorie vallen, maar omdat zij door individuen, in een bepaalde cultuur en context ervaren worden (Owen, 2004: 384; Winslow en Eriksen, 2004). Op deze manier wordt *human*

security niet gedefinieerd door denkwijzen van verschillende academici, maar door alle aspecten die in de lokale en culturele context daadwerkelijk als een risico voor de mate van *human security* ervaren worden.

1.2 Risico - Geke

Risico's hebben invloed op de ervaring van *human security* en kunnen op deze manier dus gebruikt worden voor de operationalisering van veiligheid. De term zullen we gebruiken om weer te geven welke aspecten bedreigingen voor *human security* vormen. Het concept risico gebruiken we om in te gaan op hoe mensen in een bepaalde cultuur bedreigingen voor *human security* ervaren en welke gewoonten en praktijken zij gebruiken om hun individuele veiligheidspositie te verbeteren. In de vorige paragraaf hebben we laten zien dat verschillende definities van *human security* het concept in categorieën verdelen. De verschillende categorieën kunnen ook gezien worden als soorten risico's, zoals hongerslijden een risico is van voedsel(on)veiligheid. Wanneer we ons op één van deze categorieën van *human security* zouden richten, zoals voedselveiligheid of economische veiligheid, zouden andere aspecten niet kunnen worden meegenomen, terwijl dit onderzoek juist toegespitst is op lokale percepties van *human security*, waarbij alle aspecten die relevant blijken meegenomen moeten kunnen worden. Op soorten risico's zal hier daarom niet verder worden ingegaan. In deze paragraaf zullen we ingaan op de theorievorming rondom de term risico en de relevantie van die theorieën voor onze thesis.

De term risico kan volgens Winterhalder et al. (1999:302) worden gedefinieerd als de onvoorspelbare variatie in de uitkomst van bepaald gedrag, met consequenties voor het organisme dat het risico neemt. Risico kan dus worden geoperationaliseerd als consequenties van bepaald gedrag die men niet kan overzien; gebeurtenissen die men niet kan voorspellen en waar men geen controle over heeft. Door Compas et al. wordt de term risicofactoren gedefinieerd als de kenmerken van een persoon of omgeving die worden geassocieerd met verhoogde waarschijnlijkheid van een negatieve uitkomst (Compas et al. 1995: 273). Deze definitie wordt gegeven in de context van de ontwikkeling van adolescenten, maar in feite is de definitie vergelijkbaar met die van Winterhalder et al.: risicofactoren zijn kenmerken van een persoon of van een omgeving die een verhoogde waarschijnlijkheid van slechte uitkomsten met zich meebrengen. Risico's zijn dus bepaalde factoren die de veiligheid van een persoon in het geding brengen.

In de studie van Winterhalder et al. over risicogevoeligheid worden aan risico verwante termen aan de term risico gelinkt en gedefinieerd. Heel nauw verwant met de term

risico is de term onzekerheid. Volgens Winterhalder et al. is onzekerheid de onvolledige kennis van de mogelijke uitkomsten van bepaald gedrag. Onzekerheid kan worden opgelost door het verkrijgen van informatie, dit lost echter het risico zelf niet op (Winterhalder et al. 1999:303). Uit deze definitie van onzekerheid kunnen we een strategie halen die men gebruikt voor het omgaan met risico's: informatieverzameling over risico's, onzekerheid en veiligheid.

Om beter te begrijpen welke strategieën een individu gebruikt voor het omgaan met risico's volgt nu eerst een korte uiteenzetting over de antropologische theorie met betrekking tot de ervaring van risico's. Volgens Boholm (1998:151) worden risico's cultureel geconstrueerd. Dit wordt de cultuurtheorie genoemd: de perceptie van risico is afhankelijk van het wereldbeeld van een individu. Thompson heeft het met betrekking tot de ervaring van risico's over de inschatting en de perceptie van risico. Fischhoff (in Boholm 1998:138) schrijft dat risico's worden geëvalueerd aan de hand van twee factoren: de vrees voor het risico en de kennis van het risico. De vrees voor het risico houdt hierbij in hoe oncontroleerbaar, mogelijk catastrofaal en gevaarlijk voor toekomstige generaties het risico is; de kennis van het risico verwijst naar de langere of kortere termijn en onbekendheid van het risico. De perceptie van risico, schrijft Boholm, is ook nog weer afhankelijk van de mate van vrijwilligheid van het risico. Een risico kan opgelegd en daarmee onvrijwillig zijn: je moet het risico nemen (Adams 1999:5); een risico kan ook vrijwillig zijn: je hoeft het niet te nemen, maar je doet het toch, Thompson noemt hierbij het voorbeeld van het beklimmen van de Mount Everest. Volgens Boholm zijn vrijwillige risico's wel beter controleerbaar en is er meer over bekend, zodat een individu voorzorgsmaatregelen kan nemen (Boholm 1998:138). De perceptie van risico is dus afhankelijk van de omgeving van een individu, van de mate van vrijwilligheid van het risico en vooral ook van de kennis van en de vrees voor het risico. Naast het vormen van een perceptie van risico kunnen maatregelen genomen worden voor het beperken van negatieve uitkomsten van risico's. Strategieën voor het omgaan met risico's worden dan ook in de volgende alinea beschreven.

Thompson (1980) zegt dat de antropologische theorie over risico twee strategieën voor het omgaan daarmee presenteert: risicomijdend en risiconemend gedrag en dat de keuze daartussen voor een individu mede bepaald wordt door zijn wereldbeeld, dat weer gevormd wordt door de cultuur van het individu. Het kiezen van de ene of de andere strategie en het leven in de ene of de andere cultuur is volgens Thompson ook nog afhankelijk van sociale context. Aangezien sociale context veranderlijk is volgt hieruit dat ook de culturele perceptie van en de strategie voor het omgaan met risico's veranderlijk zijn (Thompson 1980:273). Risiconemend en risicomijdend gedrag hangt samen met de mate van vrijwilligheid van het

risico, dat genoemd werd in de vorige alinea. Risiconemend gedrag zal in de praktijk vaak samengaan met een hoge mate van vrijwilligheid.

Strategieën voor het omgaan met risico's verschillen per context. Met context worden de levensomstandigheden van een individu, zoals cultuur, sociale omstandigheden en economische situatie bedoeld. Vrijwilligheid in het nemen van risico's kan in hoge mate verschillen. Mensen die in risicovolle omgevingen wonen, bijvoorbeeld in een wijk waar veel drugs gedeald wordt, hebben niet altijd de keuze om te verhuizen. In risicovolle wijken kan men vaak goedkoop wonen, aangezien de prijzen daar laag zijn vanwege die risico's. Op die manier worden arme mensen genoodzaakt daar te gaan wonen en leidt armoede tot risiconemend gedrag, terwijl dat gedrag misschien niet vrijwillig is. Als de inwoners van zo'n risicovolle wijk minder arm waren geweest waren zij wellicht in een andere, minder risicovolle wijk gaan wonen. Kennis over de risico's, een oplossing voor onzekerheid zoals eerder genoemd in deze paragraaf, doet daar niets aan af. Amartya Sen beschrijft in zijn boek *Development as Freedom* (1999) ook hoe armoede de keuzevrijheid van een individu beperkt. Ontwikkeling moet plaatsvinden door middel van het bevrijden van mensen van onvrijheid, waardoor zij hun *agency* kunnen uitoefenen en weer meer controle over hun leven krijgen. Zolang zij in een context van armoede leven is hun keuzevrijheid beperkt en daarmee ook hun *agency* in het maken van keuzes omtrent risico

1.3 Armoede - Geke

Armoede kan de keuzevrijheid van een individu beperken en het individu verplichten om risiconemend gedrag te vertonen. Hierdoor kan armoede zeer sterk gerelateerd zijn aan de *human security* van mensen. Armoede kan er namelijk voor zorgen dat men bedreigingen in het dagelijks leven ervaart die men, wanneer deze mensen niet in armoedeomstandigheden zouden leven, uit de weg zou kunnen gaan. We zullen in deze paragraaf theorieën over armoede en de invloed van armoede op het dagelijks leven van hen die zich in armoede bevinden bespreken. Ook zullen we uiteenzetten hoe armoede invloed heeft op de perceptie van veiligheid van mensen die in armoede leven.

De definitie van het concept armoede heeft nogal wat voeten in de aarde. Binnen het wetenschappelijke veld van ontwikkeling hebben veel wetenschappers hun best gedaan om een goede definitie van armoede te ontwikkelen. Zo definiëren economen armoede meestal als het hebben van materiële tekorten. Anderen hanteren een beschrijving die meer gericht is op de context waarin armoede plaatsvindt en nemen behalve materiële tekorten ook andere aspecten van armoede op in hun definitie. Soms wordt armoede zelfs als iets geheel anders

dan materiële tekorten gedefinieerd. De antropologe Vigdis Broch-Due (1995) vindt dat veel wetenschappers met ‘dunne’ beschrijvingen van armoede komen, waarin maar één aspect van het fenomeen belicht wordt, terwijl mensen die armoede meemaken vaak andere opvattingen hebben. Ze beargumenteert dat er meer ‘dikke’ beschrijvingen moeten komen, bijvoorbeeld door relatief oppervlakkig survey-materiaal te combineren met etnografie. Zo kan er een goed, ‘dik’ beeld gevormd worden over de percepties van armoede. Verder beschrijft Broch-Due dat een individu meerdere sociale identiteiten kan bezitten, waarvan arm-zijn er één is, terwijl sommige wetenschappers mensen reduceren tot hun armoedige staat. Green (2006) sluit zich aan bij Broch-Due als ze zegt dat arme mensen niet in één categorie vallen, maar dat alle arme mensen andere ervaringen hebben, waardoor ze niet tot één groep behoren. *In-depth studies* naar armoede door antropologen kunnen licht werpen op die verschillende ervaringen en kunnen ervoor zorgen dat die categorische aanpak losgelaten wordt volgens Green. Ook Wratten (1995) laat zien dat armoede door de jaren heen op veel verschillende manieren is gedefinieerd en dat behalve economen, die armoede voornamelijk definiëren als gebrek aan basisbehoeften, vooral antropologen hebben gezorgd voor andere definities die komen vanuit de armen zelf. Verder beschrijft de econoom Amartya Sen dat er door de jaren heen steeds meer gesproken wordt van relatieve armoede in plaats van absolute armoede. Absoluut slaat hierbij op armoede zoals die wordt afgemeten aan basisbehoeften en tastbare dingen; relatief gaat over armoede zoals die wordt ervaren in een bepaalde context. Ook Sen geeft dus hier aan dat de lokale context belangrijk is voor het conceptualiseren van armoede. Veel antropologen die schrijven over armoede laten dus zien dat het van belang is om armoede te definiëren vanuit mensen die zelf arm zijn. De lokaliteit en context zijn van belang om een juist beeld te krijgen van percepties van armoede. Wetenschappers laten zien dat de perceptie van armoede afhankelijk is van het dagelijks leven van mensen.

Het dagelijks leven van mensen wordt beïnvloed en voor een groot deel gevormd door cultuur. Het is dus belangrijk om te zien hoe cultuur en armoede met elkaar in verhouding staan om te onthullen hoe armoede invloed heeft op het dagelijks leven. Een bekend werk over armoede en cultuur is Oscar Lewis' *Culture of Poverty* (1971). In zijn stuk beschrijft hij dat onder invloed van armoede een bepaalde levensstijl, een bepaalde cultuur kan ontstaan waarin arme mensen leven. Hierop is later veel kritiek gekomen, onder andere omdat hij zo een hele groep mensen over één kam scheert en mensen reduceert tot hun armoede, iets waarvan we al eerder zagen dat antropologen hier grote kritiek op hebben. Toch geeft Lewis' uiteenzetting wel aan hoe diep armoede zit, als het zelfs beschreven kan worden als een aparte

cultuur. Hij beschrijft duidelijk dat armoede verweven zit in de dagelijkse levens van mensen die ermee te maken hebben en dat het onontkoombaar invloed heeft daarop.

Njeru en Njoka (2003) beargumenteren in hun artikel dat armoede en *human security* nauw met elkaar verbonden zijn. Om armoede uit de weg te helpen is het nodig dat de overheid veiligheid biedt, zodat burgers de ruimte krijgen om zich te ontwikkelen en een weg uit de armoede te vinden. Op de relatie tussen overheid en veiligheid zullen we in de volgende paragraaf in gaan. Njeru en Njoka beschrijven ook dat *human security* een instrument is geworden om armoede te beschrijven en zo een bredere definitie te creëren: *Als manier om mensen te beschermen tegen misbruik van hun vrijheden is human security een cruciaal onderdeel geworden voor het uitleggen en analyseren van verschillende aspecten van kwetsbaarheden en andere dimensies van armoede door tijd en ruimte heen.* (Njeru & Njoka 2003:1). *Human security* laat dus zien hoe armoede invloed heeft op het dagelijks leven van mensen en is daarom een belangrijk concept in het onderzoeken en uitleggen van de perceptie van veiligheid van mensen die in armoede verkeren.

1.4 Veiligheid, soevereiniteit en corruptie - Hanneke

Het begrip *human security* is door de VN opgesteld omdat het begrip *security* volgens hen teveel aan de staat gerelateerd zou zijn. Veiligheid moest volgens hen niet meer gezien worden als iets dat enkel gaat om bescherming van de staat. De focus van debat over en onderzoek naar veiligheid moest verlegd worden naar gewone mensen die in hun dagelijks leven zoeken naar veilige levensomstandigheden. Met de implementatie van dit begrip veranderde ook de visie op het concept soevereiniteit. Dit werd niet meer gezien als een onderschikking van mensen aan een staat, maar veel meer als een concept dat vorm geeft aan het feit dat een staat respect heeft voor de rechten van zijn burgers.

De filosoof Thomas Hobbes was erg invloedrijk binnen de ontwikkeling van studies met betrekking tot *security* en soevereiniteit. Hobbes beschreef in de zeventiende eeuw zijn eerste ideeën over wat later bekend werd als de *Social Contract Theory*. Een theorie die werd aangevuld door de ideeën van voornamelijk Locke en Rousseau en enorm invloedrijk voor de morele en politieke theorievorming van het ‘moderne westen’ was (Shepherd, 2013:84-85; Goldstein, 2010: 490; Friend, 2004). Onderdeel van deze theorie is het idee dat mensen bereid zijn zich onder de soevereiniteit van een staat te stellen wanneer deze hen veiligheid kan bieden. Volgens Hobbes en Locke maken mensen zich los van hun eigen natuur om hun wil samen te voegen met die van de staat, die de wil van de bevolking belichaamt. Complex aan dit idee is dat er een spanningsveld ontstaat tussen verschillende individuele ideeën en

opinions, onder andere met betrekking tot veiligheid en vrijheid (Shepherd, 2013: 85). Door dit spanningsveld ontstaan er binnen een soevereine staat individuen die als uitzondering worden bestempeld. Agamben (in Buur, 2007:15) heeft zich in zijn werk met betrekking tot soevereiniteit in plaats van op de rol van de staat als machthebber, voornamelijk gericht op deze uitzonderingen. De staat vormt met behulp van het concept soevereiniteit een belichaming van de bevolking, maar er ontstaan door beslissingen van de staat *onbelichaamde* individuen, Agamben noemt dit naakte personen. Deze naakte personen worden uitgesloten van de politieke eenheid en worden niet meer beschermd door rechten en wetten die door de overheid worden opgesteld. Hansen en Stepputat (2005) beweren dat het voor de uitvoering van totale macht essentieel is om de populatie te reduceren tot volgzaam individuen die kunnen worden verbeterd, gevormd en gedisciplineerd, maar ook kunnen worden uitgeroeid wanneer ze gevaarlijk of onnodig worden geacht. Op deze manier kan soevereiniteit worden uitgevoerd als een pakket van praktijken die gericht zijn op het verbeteren van de bevolking. Door deze activiteiten wordt er macht gegeven aan het soevereine en wordt de soevereiniteit zichtbaar (Buur, 2007). Doordat de soevereiniteit saamhorigheid en volgzaamheid onder de bevolking probeert te creëren ontstaat er meer veiligheid binnen een samenleving. Het idee dat ten grondslag ligt aan het feit dat individuen bereid zijn zich onder een soevereine macht te scharen (Shepherd, 2013:85).

Op wat voor wijze de staat zijn soevereine macht gebruikt is, onder vele staten verschillend, een valkuil voor staten is dat zij in het uitvoeren van de macht teveel aan zichzelf denken en er hierdoor sprake van corruptie is (Jessop, 2008: 4). Corruptie wordt door Transparency International, een mondiale organisatie die zich inzet om corruptie een halt toe te roepen, gedefinieerd als het voor persoonlijke doeleinden misbruiken van toevertrouwde macht (in Agbibo, 2012: 327). Corruptie kent veel verschillende vormen en soorten en is verschillend in omvang. De meest gebruikte definitie van corruptie is die van Nye (in Agbibo, 2012): *corruptie is het gedrag dat afwijkt van de formele taken van een publieke rol vanwege persoonlijke geldelijke winsten of status verhogende praktijken. Deze praktijken bestaan uit omkoping, nepotisme (het begunstigen van familieleden) en verduistering (illegaal binnenhalen van geld om voor persoonlijke doeleinden te gebruiken)*. Het belangrijkste kenmerk van corruptie is de ongepaste vermenging tussen het publieke en het persoonlijke. Samengevat kan corruptie gedefinieerd worden als gedrag, uitgevoerd door iemand met publieke autoriteit die zoekt naar persoonlijke rijkdom en voordelen. Hoewel individuen zich schikken onder de soevereiniteit van een staat om op deze manier meer veiligheid te genieten, bestaat er dus een kans dat de soevereine staat zijn macht inzet met het oog op persoonlijke

doeleinden. Uitsluiting en corruptie kunnen er op deze wijze voor zorgen dat bepaalde delen van de bevolking, ondanks de soevereine staat, zich alsnog zeer beperkt voelen in hun veiligheidsomstandigheden.

Hoofdstuk 2: Context

2.1 Kampala en Kawempe

Net als veel Afrikaanse steden heeft ook Kampala, de hoofdstad van Uganda, de laatste decennia een enorme bevolkingsgroei doorgemaakt. Gedurende de jaren zeventig en tachtig kende Kampala een bevolkingsgroei van 3,4% per jaar. Veel mensen trokken van het platteland weg om in de stad een nieuwe bestaan op te bouwen, een proces dat urbanisatie genoemd wordt. De oorzaak voor deze urbanisatie kan gevonden worden in de grote politieke instabiliteit in Uganda gedurende deze jaren (Nuwagaba, 1999: 404). Uganda doorstond gedurende de jaren zeventig en tachtig een staatsgreep en verschillende conflicten tussen guerrilla- en rebellengroepen (Finnstrom, 1998: 67). Deze instabiliteit resulteerde in het uitblijven van economische groei en het vervallen van de rechtsorde. Door het hele land ontstond een gebrek aan basisbehoeften en er was sprake van een hoge mate van corruptie. De grote steden wekten de illusie dat zij nog wel bepaalde voorzieningen en economische mogelijkheden konden bieden (Matagi, 2001: 123). Doordat het conflict tussen de staat en de rebellengroepen in het noorden van het land nog lange tijd door ging vluchtten veel mensen daar vandaan naar de grote steden, waaronder Kampala (Verheul, 2012: 46). Door deze ongecontroleerde bevolkingsgroei ontstonden er vele nieuwe buitenwijken in Kampala, waar zonder enig overzicht of planning mensen een woning voor zichzelf bouwden (Kulabako, 2010: 232). Één van deze buitenwijken is Kawempe.

In Uganda woonden in 2010 33,4 miljoen mensen, ruim anderhalf miljoen daarvan woonden in Kampala. Hoewel het land in zijn totaliteit met een bevolkingsgroei te maken heeft, zo'n 3,2% per jaar, kan er door de jaarlijkse groei van ruim vijf procent in Kampala van een relatief grote groei gesproken worden (Unicef, 2012; Kulabako, 2010: 233). Kawempe is één van de vijf divisies waarin Kampala in onderverdeeld is en heeft een bevolkingsaantal van ongeveer 300.000. De meeste bewoners van Kawempe zijn mensen die tussen 1981 en 1986 uit Noord-Uganda zijn gevlucht (Verheul, 2012: 46). Het leven in een buitenwijk als Kawempe is moeilijk. Door de ongecontroleerde bevolkingsgroei van waaruit de buitenwijk is ontstaan is de infrastructuur slecht en zijn er nauwelijks voorzieningen aanwezig.

2.2 Human security en armoede

In de paragraaf *Human security* hebben we gesteld dat veel onderzoekers en instituties aandacht vestigen op wat wel of niet binnen het begrip *human security* valt. Hieruit hebben we geconcludeerd dat lokale percepties belangrijk zijn voor de invulling van het begrip

human security en wij ons vooral willen richten op wat door de lokale samenleving als bedreiging voor *human security* wordt ervaren. Armoede speelt hier een belangrijke rol in. Binnen het Ugandan Participatory Poverty Assessment Process (UPPAP) werd onderzoek gedaan naar lokale percepties van armoede binnen negen districten van Uganda, waaronder Kampala. Uit dit rapport wordt duidelijk hoe de mensen in Uganda armoede omschrijven. Armoede gaat volgens hen niet alleen om het gebrek aan inkomen of materiële middelen, maar ook om de sociale aspecten daarvan. Armoede zorgt voor een gevoel van machteloosheid, om dagelijks te voorzien in basisbehoeften, voor het individu zelf en voor het huishouden. In het rapport gaven mensen aan dat armoede binnen de gemeenschap deels afhankelijk is van het gebrek aan infrastructuur en diensten. Die omstandigheden beperken ook weer de mogelijkheid voor mensen die in armoede leven om daaruit te komen (UPPAP, 2000). Dit gevoel van machteloosheid draagt bij aan een gevoel van onveiligheid, men heeft niet de volledige controle over het creëren van de eigen veiligheid.

Armoede vormt dus een grote bedreiging voor *human security*. In basisbehoeften kan niet altijd worden voorzien, waardoor met name fysieke risico's toenemen. Een voorbeeld hiervan is huisvesting. Door de grote bevolkingsgroei in Kampala is er een enorm tekort aan huisvesting, vooral onder de bevolkingsgroep met een laag inkomen. Inwoners van Kawempe wonen onder slechte omstandigheden. Velen wonen in zelfgemaakte huisjes in sloppenwijken (Shuaib&Nyakaana 2005:27). De huizen zijn haast allemaal van lokale, met de hand gemaakte bakstenen gemaakt. In Kawempe zijn de wegen erg slecht. Behalve de hoofdweg, die door Kawempe van het noorden van het land naar de hoofdstad Kampala loopt, zijn alle wegen onverhard. De huizen in sloppenbuurtjes zijn vaak alleen maar via smalle paadjes te bereiken (Shuaib&Nyakaana 30-31). Inwoners van Kawempe hebben in veel gevallen zelf geen geld voor een auto of ander vervoersmiddel dus het openbaar vervoer speelt een belangrijke rol. Doordat veel wegen ongepland zijn aangelegd en er weinig verkeersregels zijn resulteert het vele openbaar vervoer vaak in chaos op de wegen en gevaarlijke situaties. Taxi's en *boda boda's* zijn de meest gebruikte vervoersmiddelen. Taxi's zijn minibusjes voor ongeveer vijftien personen, die vaak boven hun capaciteit volgeladen worden, doordat de taxichauffeurs het liefst zoveel mogelijk geld verdienen aan de rit die ze maken. Taxi's rijden in principe alleen op de verharde wegen en stoppen op veel verschillende plaatsen om mensen in of uit te laten stappen. *Boda boda's* zijn motorfietsen waarop naast de bestuurder één of twee mensen vervoerd kunnen worden. Deze gaan rechtstreeks van het startpunt naar de plek waar de passagier afgezet wil worden. Aangezien taxi's niet over de onverharde wegen rijden zijn *boda boda's* in de buitenwijken voornamelijk nodig. *Boda boda's* zijn een sneller

vervoersmiddel, maar wel duurder en doordat ze op meer of minder roekeloze wijze tussen het verkeer door scheuren vaak gevaarlijker. Ook hier komt de machteloosheid naar voren die in de vorige alinea genoemd werd: door armoede is men genoodzaakt voor een bepaalde vorm van openbaar vervoer te kiezen, die ze misschien niet hadden gekozen als ze meer geld hadden gehad. Doordat men in een wijk met onverharde wegen woont is men genoodzaakt een *boda boda* te gebruiken, terwijl deze vorm van vervoer gevaarlijker is dan een taxi of het hebben van een eigen auto. Zo wordt veiligheid beïnvloed door armoede.

Basisvoorzieningen zoals schoon water zijn voor sommige mensen niet te bereiken. Er loopt wel een leiding door Kawempe, op verschillende punten zijn er watertaps. Sommige mensen hebben geen toegang tot deze watertaps, zij zijn genoodzaakt om water uit een natuurlijke waterbron te halen. Daarnaast wordt door mensen die wat meer geld hebben vaak waterreservoirs gebouwd, hier kan het regenwater in opgevangen worden, waarmee huishoudelijke taken uitgevoerd kunnen worden. Het water uit de waterleiding is niet dusdanig gezuiverd dat het direct te drinken is, ook dit water moet eerst gekookt worden. Het gebrek aan schoon water veroorzaakt een groter risico op ziektes als cholera en tyfus. Daarnaast zorgt de onverharde weg in Kawempe voor een vergroot risico op malaria, aangezien hier tijdens het regenseizoen enorm veel gaten en geulen in de weg vollopen met water, waar malariavliegen op af komen. Toegang tot gezondheidszorg is voor inwoners van de stad wel beter dan voor inwoners van het platteland in Uganda. Er zijn relatief veel klinieken in de buurt, echter, het is voor de inwoners van Kawempe wel vaak lastig om voldoende geld voor een bezoek aan de kliniek bij elkaar te krijgen (Verheul 2012:47). Ook hier zorgt armoede dus voor een vorm van machteloosheid, waardoor veiligheid benadeeld wordt.

2.3 Gezin, leeftijd en educatie

Hoe de invloed van armoede zich manifesteert in het dagelijks leven is afhankelijk van persoonlijke omstandigheden zoals leeftijd. Armoede heeft echter onvermijdelijk invloed op het dagelijks leven van mensen in Kawempe. Geld zorgt er bijvoorbeeld voor dat mensen geen bezoek aan een kliniek kunnen betalen wanneer ze ziek zijn en/of dat er geen geld is om medicijnen te kunnen betalen, waardoor ziektes als malaria en HIV/aids grote invloed hebben op de bevolking. Veel kinderen zijn één of beide ouders verloren door ziekte en wonen daarom bij andere familieleden. Meer dan een kwart van de huishoudens in Kampala wordt door een vrouw alleen draaiende gehouden (Jitta 2002:44) en veel vrijgezelle vrouwen met kinderen hebben kleine, informele ondernemingen om hun gezin te kunnen onderhouden. Een

oorzaak hiervan is polygamie, wat ervoor zorgt dat mannen vrouwen achterlaten met de verantwoordelijkheden voor het gezin (Verheul 2012:47-48), waardoor kinderen het huishouden moeten runnen terwijl hun moeder voldoende inkomen probeert te verkrijgen. Ook gezinnen waarvan beide ouders nog leven en bij elkaar zijn moeten vaak beide ouders werken om voldoende geld voor het gezin te kunnen verdienen. Door de grote verantwoordelijkheid die kinderen al vanaf jonge leeftijd dragen groeien zij sneller richting volwassenheid dan kinderen in andere landen. Ze leren al vanaf basisschoolleeftijd om huishoudelijke klussen te doen en hebben vanaf hun tienerjaren vaak al een grote rol in het huishouden. Huishouden neemt dan ook een groot deel van het dagelijks leven in beslag, vooral voor meisjes. Wanneer de kinderen naar school gaan moeten ze hun tijd verdelen tussen de huishoudelijke, school- en huiswerktaken. De kinderen leren zo op jonge leeftijd al voor zichzelf en in sommige gevallen voor gezinsleden te zorgen en onafhankelijk te zijn.

In Kawempe staat in bijna elke straat wel een school. Sommige daarvan zijn overheidsscholen, terwijl andere privaat zijn. Private scholen worden vaak gesteund door een ontwikkelingsorganisatie. De leerlingen moeten 's morgens om zeven uur op de school aanwezig zijn, ze worden dan het eerste half uur aan de slag gezet om het compound van de school schoon te maken. Vanaf half acht duren de lessen tot half elf, dan hebben de leerlingen een halfuur pauze. Tussen één en twee uur hebben de leerlingen lunchpauze waarin ze pocho² met bonen van de school te eten krijgen. Na de lunchpauze gaan de lessen tot minimaal vier uur door. De hoogste twee klassen moeten daarna meestal nog wel tot vijf uur door gaan met de lessen. De hoogste groep heeft daarnaast ook nog eens iedere avond van half zeven tot half negen les. Deze schooltijden vergen veel energie en tijd van de leerlingen, maar uiteraard ook van de leraren. Vele leraren geven daarnaast aan dat leraar zijn ook nog eens een slecht betaalde baan is, in sommige gevallen blijft salaris zelfs helemaal uit. Als de leraren het niet eens zijn met hun (uitblijvende) salaris zijn er echter genoeg andere leraren om hun plaats in te nemen, waardoor er veel verloop is binnen banen. Op veel scholen wordt ook op de zaterdagochtend les gegeven, daarnaast wordt er vaak op zondag nog bijles aan de zwakkere leerlingen gegeven of wordt er ouderbijeenkomsten georganiseerd. Dit maakt dat leraar zijn vaak meer dan vijftig uur in de week kost. De reden die de meeste leraren opgeven voor hun keuze om leraar te worden is dat de opleiding de enige was die ze konden betalen en dat er genoeg werk in is. Ondanks het slechte salaris blijven de meeste leraren daarom toch hun beroep uitoefenen, hoewel velen wel door willen studeren.

² Pocho is een maisgerecht waarbij de mais tot een compacte massa is gekookt, vergelijkbaar met doorgekookte rijst.

Hoofdstuk 3: Empirie – *Freedom from want*

In hoofdstuk 1 hebben we het debat rondom *human security* besproken. Volgens de VN omvat *human security* enerzijds de bescherming van individuen tegen chronische bedreigingen zoals honger, ziekte en onderdrukking, en anderzijds de bescherming van individuen tegen plotselinge en zeer invloedrijke verstoringen in het dagelijks leven door geweld en oneerlijke verdeling van macht. Zij vatten dit samen met de uitdrukking *freedom from want and freedom from fear* (Shepherd, 2013: 25; Winslow&Eriksen, 2004: 361). Deze tweedeling hebben wij gebruikt als operationalisering van *human security* en als hoofdstukindeling. Het *human security* debat laat duidelijk zien dat *human security* een term is die onder academici verschillend wordt geïnterpreteerd en daardoor moeilijkheden oplevert in gebruik voor bijvoorbeeld empirisch onderzoek. *Want* (behoefte) en *fear* (angst), zijn echter twee duidelijke, praktische termen die terug te zien zijn in het dagelijks leven, waardoor *human security* meer tastbaar wordt. Het gebruik van deze tweedeling ondervangt niet alleen het probleem van de multi-interpretabiliteit van de term *human security*, maar het resulteert ook in vermijding van het van tevoren inkleuren van de term, een ander probleem dat vaak naar voren komt bij het definiëren van de term. In deze thesis vinden we het belangrijk om een *emic viewpoint* te presenteren op wat veiligheid nu eigenlijk betekent, daarom wilden we *human security* bijvoorbeeld niet bespreken aan de hand van de zeven kenmerken waarin de Verenigde Naties de term indelen. Die indeling is namelijk gemaakt vanuit een *etic viewpoint*. In hoofdstuk 4 zullen we in gaan op de *fears* die door de jongeren en volwassenen in Kawempe met betrekking tot veiligheid ervaren worden. In dit hoofdstuk, *freedom from want*, zal beschreven worden wat jongeren en volwassenen in het dagelijks leven nodig hebben, hun *wants*, en vervolgens welke strategieën zij toepassen om hierin te voorzien.

3.1 *Freedom from want* bij jongeren – Hanneke

Met het oog op de toekomst

Human security moet volgens Owen (2004) en Winslow en Eriksen (2004) onderzocht worden door te kijken naar de bedreigingen die personen in een bepaalde culturele context ervaren. In dit hoofdstuk zal het vooral gaan om de bedreigingen voor de behoeftes die jongeren met betrekking tot veiligheid hebben. Bedreigingen moeten dan ook gezien worden als de factoren die een risico vormen voor de ervaring van *human security*. Deze risicofactoren worden in het dagelijks leven van individuen vorm gegeven door kenmerken van een bepaald persoon of een bepaalde omgeving die worden geassocieerd met een

verhoogde waarschijnlijkheid van negatieve uitkomsten (Compas et al. 1995: 273). De kenmerken die voor mijn doelgroep, de jongeren in Kawempe, bijdragen aan een verhoogde waarschijnlijkheid van negatieve uitkomsten worden vooral in relatie gebracht tot ideeën over de toekomst. In de toekomst ambiëren de jongeren een goede baan en het hebben van een goed gezin waarin vrouwen goed voor hun mannen kunnen zorgen en schoolgeld voor de kinderen betaald kan worden. Echter, de jongeren realiseren zich dat er veel armoede in Uganda, en zeker ook in Kawempe is, en dat ook zij daardoor het risico lopen om op latere leeftijd met geldgebrek te maken te krijgen.

In deze empirische uiteenzetting zal duidelijk worden dat de jongeren regelmatig problemen ondervinden van de armoedeomstandigheden in Kawempe. Deze situatie zorgt ervoor dat jongeren er heel bewust voor kiezen om strategieën toe te passen die ervoor kunnen zorgen dat zij zichzelf andere omstandigheden kunnen permitteren wanneer zij volwassen zijn en voor zichzelf moeten zorgen. Omstandigheden die meer tegemoet komen aan de behoeftes die zij met betrekking tot *human security* hebben. Om met het risico op het hebben van een toekomst die gekleurd wordt door armoede om te gaan worden in het theoretisch kader twee strategieën benoemd: risicomijdend en risiconemend gedrag. In deze situatie is heel duidelijk te zien dat de jongeren kiezen voor risicomijdend gedrag. Om het risico van een, volgens de jongeren, slechte toekomst te vermijden passen ze verschillende maatregelen toe. De voornaamste maatregel die de jongeren toepassen om een moeilijke toekomst te vermijden is het naar school gaan. Ze zien bij hun ouders of verzorgers vaak dat ze moeilijk aan een baan kunnen komen en hierdoor veel geldproblemen hebben. De jongeren geloven dat een goede opleiding ervoor zorgt dat zij in de toekomst betere banen kunnen krijgen en dus minder geldproblemen zullen hebben.

Het naar school gaan is een vooraanstaand goed in Kawempe, tijdens een wandeling van een kwartiertje is de kans groot dat je minstens drie basisscholen passeert. Wanneer je je 's middags rond een uur of vijf door de buitenwijk begeeft kom je onderweg vele kinderen in schooluniforms tegen. Deze uniforms bestaan uit een rok of broek met een nette blouse of overhemd. Iedere school heeft een naam, een slogan en een logo welke op het embleem gedrukt staan. *The future of knowledge*, zo klinkt de slogan van de school van de jongeren. 's Morgens rond zeven uur komen de eerste leerlingen het terrein van de school op lopen, de oudste twee klassen verlaten het terrein pas weer rond half zes en moeten dan ook nog regelmatig in de avond terug op school komen om tot half negen lessen te volgen. De jongeren hebben dus erg lange schooldagen, hiernaast hebben zij ook nog eens veel verantwoordelijkheden thuis, waardoor ze weinig tijd hebben voor andere dingen. Tijdens één

van de gesprekken die ik met enkele jongeren, die wat tijd voor mij vrij konden maken, wist te realiseren waren verschillende klasgenoten nog huiswerk aan het maken. We namen plaats in één van de laagste klassen en zaten op schoolbankjes die voor ons veel te laag waren. *“Waarom gaan jullie eigenlijk naar school?”* vroeg ik hen. Drie leerlingen vulden elkaar in het antwoord aan: *“We willen studeren, leren en kennis opdoen zodat we later een baan kunnen krijgen.”*³ Abby⁴, een meisje van elf jaar, van wie ik later ontdekte dat ze heel duidelijk voor ogen had wat ze wilde bereiken in dit leven, vulde dit antwoord aan: *“We moeten vechten voor onze toekomst.”*²

Abby woont bij haar oma in een klein huisje met een dak van golfplaten, dat naast de school staat. De vader van Abby is toen zij nog jong was aan tetanus overleden, haar moeder werkt ver weg. *“Ik vind het fijn om bij mijn oma te wonen,”* vertelt ze, *“ze leert me goede manieren. Mijn moeder kreeg een goede baan en liet mij alleen. Dus ik moest zelf koken, eten en wassen, mijn moeder kon me deze dingen niet leren, zij gaat naar haar werk en komt terug in de nacht.”*⁵ Abby benadrukt later in het gesprek nogmaals dat het goed is om bij haar oma te wonen omdat haar oma haar goede manieren kan leren. *“Ik moet goede manieren leren”* is een quote die in veel gesprekken met de jongeren in Kawempe terug komt. Vooral de meiden geven aan dat dit noodzakelijk is om later een goede huisvrouw te kunnen worden, je moet namelijk leren hoe je moet koken, wassen en het huis schoon moet maken. Volgens deze meiden bestaat het risico dat je man je geen goede vrouw vindt en je belachelijk gaat maken. Daarnaast wordt ook het risico dat je ouders overlijden benoemd, in dat geval moet je als jongere toch wel voor jezelf kunnen zorgen.

De jongeren zetten het naar school gaan in als strategie om een betere toekomst te kunnen verkrijgen. De jongeren geloven dat ze door een goede opleiding een grotere kans hebben op een baan en daardoor meer geld kunnen verdienen waardoor hun toekomst minder gekleurd zal worden door armoedeomstandigheden. Daarnaast geloven ze dat ze door een goede opvoeding een grotere kans hebben om in de toekomst een goede vrouw of man te kunnen zijn en meer kans te hebben op een goede baan. Deze twee aspecten vormen risicomijdende strategieën, ze geven invulling aan de behoeftes die jongeren op dit moment met betrekking tot *human security* hebben. Hoewel beide strategieën zich richten op de toekomst, geven de jongeren aan dat ze zich door het naar school gaan en het goed opgevoed worden op dit moment veiliger voelen. Het feit dat de jongeren zo gefocust zijn op het

³ Focusgroep met Abby, Erin, Tessa, Tilly. 12 maart 2014

⁴ In deze thesis zijn alle namen van informanten om privacyredenen gefingeerd.

⁵ Focusgroep met Abby, Tilly, Erin, Ashley en Tessa, 6 maart 2014

verbeteren van hun toekomst zegt dus ook iets over het heden. Ze willen verschillende aspecten van het leven dat zij nu zelf hebben en van wat zij in hun omgeving zien voor hun zelf in de toekomst anders. De aspecten die in het hier en nu een bedreiging voor de *human security* van jongeren vormen zullen in hoofdstuk 4 uitgebreid besproken worden.

*Slow the stick and you spoil the child*⁷

In de vorige paragraaf heb ik al aangetoond dat veel behoeftes van jongeren met betrekking tot hun *human security* in relatie staan tot het beeld dat zij van de toekomst hebben. Het kunnen werken aan de toekomst geeft hen meer zekerheid in het hedendaagse leven. Het zicht op een toekomst die gekleurd wordt door armoedeomstandigheden vormt een risico voor de ervaring van *human security* in het heden. In deze paragraaf wil ik aantonen dat de manier waarop de jongeren met dit risico omgaan bepaald wordt door de context waarin zij leven zoals Thompson (1980: 273) beargumenteert. Onder context kunnen de levensomstandigheden van een individu, zoals cultuur, sociale omstandigheden en economische situatie verstaan worden. In Kawempe is heel duidelijk te zien dat strategieën die de jongeren toepassen voor het vermijden van het risico op een slechte toekomst cultureel bepaald is.

*Ik zit tijdens een les in het klaslokaal van de hoogste klas. Iedere leerling heeft het huiswerkschrift van zijn buurman of buurvrouw voor zich en klassikaal worden de opdrachten nagekeken. Stephen leest een antwoord uit het schrift van Isaac voor. Het antwoord blijkt fout te zijn, de leraar loopt naar Isaac toe. “Waarom heb je dit antwoord gegeven?” vraagt hij, vervolgens geeft hij Isaac een draai om zijn oren en knijpt in zijn wang. Als de leraar weer wegloupt kijkt Isaac naar de grond en wrijft in zijn ogen.*⁶ Dit is een situatieschets van één van de vele voorvallen waarin ik in een klaslokaal zat en opmerkte dat een jongere lichamelijk gestraft werd voor de fout die hij had gemaakt. Wanneer de jongeren niet doen wat hen wordt opgedragen of wanneer de antwoorden of resultaten niet voldoende zijn worden ze met een vuist op het hoofd of de rug geslagen of krijgen ze een draai om de oren. Aan het begin van de dag staan er verschillende leraren op het schoolplein de leerlingen op te wachten, ze hebben een takje in de hand en zodra een leerling te laat is krijgt het een tik met het takje. In verschillende gesprekken heb ik met jongeren gesproken over de lichamelijke straffen. Zij geven aan dat er geen andere manier om goede manieren te leren is dan door lichamelijke straffen. Het is belangrijk om als jongere goed opgevoed te worden, wanneer je niet wil

⁶ Veldwerkaantekeningen 11 februari 2014

luisteren of je werk niet goed uitvoert is het goed dat je geslagen wordt zodat je het de volgende keer beter zult doen. Een Ugandese uitspraak luidt: “*slow the stick and you spoil the child.*”⁷ Dit is ook de reden waarom de jongeren het goed vinden dat ze op school door de leraren geslagen worden. Het komt ook voor dat ouders hun kinderen op school lichamelijk komen straffen voor het feit dat de behaalde resultaten van het kind te slecht zijn.

Hoewel de leerlingen aangeven dat deze fysieke straffen wel pijn doen, is volgens hen het lichamelijk straffen de beste manier om hen te leren goede dingen te doen. Gesteld kan worden dat het de jongeren een bepaald gevoel van zekerheid voor de toekomst geeft. Ze willen goede personen worden, omdat ze dan een grotere kans hebben op een goede toekomst. Ook vervult het een behoefte van hun *human security* in het heden.

Deze strategie is in hoge mate cultureel bepaald. Hoewel vanuit pedagogisch oogpunt wellicht beargumenteerd zou kunnen worden dat het slecht is om kinderen te slaan, blijkt in deze situatie dat het veel belangrijker is om naar de lokale context te kijken. Dit is ook in overeenstemming met de theorie van Owen (2004) met betrekking tot het *human security* debat. Hij stelt dat er voor een goede weergave van *human security* voornamelijk naar de lokale context moet worden gekeken. Zonder de lokale context hadden we wellicht geconcludeerd dat het slaan van de kinderen een bedreiging voor hun gevoel van veiligheid vormt.

Armoede en het optreden van de staat

Om het risico op werkloosheid te verkleinen hechten de jongeren veel waarde aan het naar school gaan. Door een goede opleiding en opvoeding te genieten geloven ze in de toekomst een grotere kans op succes te hebben. De jongeren gebruiken hun *agency* om strategieën toe te passen waardoor hun toekomstperspectief verbeterd wordt. Echter, zij hebben dit niet volledig in de hand. Er bestaat namelijk ook nog een risico dat de ouders te weinig geld hebben om het schoolgeld te kunnen betalen. Yoli, een erg enthousiaste leerlinge van veertien jaar, met wie ik gedurende de eerste weken zeer regelmatig interessante gesprekjes heb gehad, kwam na zes weken onderwijs opeens niet meer naar school. Haar vriendinnen vertelden dat de moeder van Yoli ernstig ziek was en haar vader op dat moment hard aan het werken was om voldoende geld binnen te halen zodat Yoli de volgende termijn gewoon weer naar school kon gaan.

⁷ *Wanneer je de stok niet gebruikt raakt het kind verwend.*

Human security en armoede zijn nauw met elkaar verbonden, stellen Njeru en Njoka (2003). Door middel van veiligheid hebben burgers de ruimte om zich te ontwikkelen en een weg uit de armoede te vinden, maar ik zou willen stellen dat dit ook de andere kant op werkt. Door minder armoede hebben burgers meer mogelijkheid zich te ontwikkelen, waardoor er meer veiligheid gecreëerd kan worden. De jongeren halen veel zekerheid en veiligheid uit het idee dat ze een kans hebben op een goede toekomst. Wanneer er dus meer mogelijkheden tot persoonlijke ontwikkeling zijn, vergroot dit hun hoop op een betere toekomst. *Nadat ik met Amber op ons kamertje geluncht heb, kijken we nog even de krant door, die Geke en ik vanmorgen gekocht hebben. Op één van de pagina's gaat het over schoolresultaten die nog niet vrijgegeven zijn. Amber vertelt dat ze in november al de onderbouw van haar middelbare school heeft afgemaakt, maar dat de resultaten van de examens die ze toen gemaakt heeft nog steeds niet vrijgegeven zijn. Zonder resultaten kan ze zich niet aanmelden bij de bovenbouw. Vandaag staat in de krant dat de resultaten ook nog wel even op zich zullen laten wachten omdat de overheid het geld nog niet aan de nakijkinstelling heeft gegeven. Deze instelling weigert werk te verrichten zonder dat ze geld hebben.*⁸ Amber is één van de dochters van onze gastouders en is zeventien jaar oud. Ze heeft uiteindelijk nog drie weken moeten wachten voordat ze haar schoolresultaten had en op de bovenbouw van de middelbare school kon beginnen. Dit voorbeeld illustreert heel goed hoe het optreden van de overheid leidt tot problemen op kleinschalig niveau. Het laat zien hoe armoede verweekt zit in persoonlijke levens en hoe een beter optreden van de overheid en minder armoede bij kunnen dragen aan het gevoel van veiligheid van jongeren.

3.2 Freedom from want bij volwassenen - Geke

Want

In het theoretisch hoofdstuk hebben we al beargumenteerd dat er bij *human security* vooral gekeken moet worden naar de lokale context, waarbij de behoeften omtrent *human security* die daar ervaren worden centraal staan. Vooraf ingenomen onderverdelingen en percepties van *human security* zijn nu juist niet waar we naar op zoek zijn in deze thesis. Daarom zal in het vervolg van dit hoofdstuk ingegaan worden op die lokaal ervaren behoeften.

Een dagelijkse behoefte voor elk mens is voedsel. In Kawempe is voedsel een belangrijk onderdeel van het dagelijks leven, er zijn veel winkeltjes die voedsel en tussendoortjes verkopen. Aan de verharde hoofdweg in Kawempe zijn een paar kleine

⁸ Veldwerkaantekeningen, 19 februari 2014

supermarkten en een grote groenten- fruit- en vleesmarkt, maar ook in de wijk zelf is op elke straathoek wel een soort kruidenierswinkeltje te vinden. Zo'n winkeltje is vaak een ruimte van een paar vierkante meter, waarin allerlei soorten voedsel, van rijst tot kauwgom, hoog opgestapeld staan. De eigenaar van het winkeltje, dat is meestal een vrouw, geeft je alles wat je nodig hebt door het hek dat het winkeltje afscheidt van de straat. Voor het inkopen van voedsel voor de avondmaaltijd gaan mijn informanten vaak naar dit soort winkeltjes. Ook is het een optie om naar de markt aan de hoofdweg te gaan, die markt is echter te ver weg om dagelijks naartoe te gaan. De avondmaaltijd bereiden de meeste van mijn informanten zelf, in ontbijt en lunch voorziet de school. Voedselzekerheid is dus geen probleem voor mijn informanten, ze noemen het zelf als één van de positieve aspecten van het leven in Kawempe: dat er genoeg voedsel is. Dat wil echter niet zeggen dat voedsel niets te maken heeft met *human security*, ze benoemen het immers wel als een positieve kant van het leven in Kawempe. Hiermee komt eens te meer naar voren dat een vooringenomen definitie van *human security* niet altijd werkt in de praktijk en dat context heel belangrijk is voor de ervaring en perceptie van veiligheid. In de definitie van *human security* van de Verenigde Naties onderscheiden zij de term in zeven categorieën, waar voedsel er één van is. In de praktijk, in de context van Kawempe, blijkt dat mensen wel zekerheid ervaren, maar dit niet benoemen als onderdeel van *human security*. Dit geeft aan hoe belangrijk het is om *human security* te bestuderen in de lokale context.

Op het gebied van zekerheid of veiligheid omtrent gezondheid zijn er nog wel behoeften en is er minder veiligheid dan men zou willen. Hier vormt het concept *human security*, zoals Njeru&Njoka (2003:1) stellen, dus als het ware een vergrootglas waardoor duidelijk wordt hoe armoede invloed heeft op het dagelijks leven. Een groot probleem op het gebied van gezondheid in Kawempe is de watervoorziening, zoals ook al beschreven werd in hoofdstuk 2. Water is één van de belangrijkste menselijke basisbehoeften, het wordt gebruikt voor koken, kleding wassen, drinken et cetera. Watergebruik levert echter risico's op in Kawempe, aangezien het water vaak niet veilig is. Dit ervaren veel van mijn informanten ook. Stuart vertelt: *“De gezondheidssituatie in Kawempe is niet zo goed. Het water uit de waterleidingen moet je eerst koken voordat je het kunt gebruiken, omdat het van verschillende plaatsen komt, bijvoorbeeld ook plaatsen waar mensen afval achterlaten. Op andere plaatsen kruist het water latrines. Dus dat is niet goed.”*⁹ Veiligheidsrisico's omtrent gezondheid moeten alleen wel genomen worden, aangezien er vanwege armoede, zowel van de overheid

⁹ Interview met Stuart, 14 maart 2014.

die geen betere voorzieningen regelt als van de bevolking zelf, geen andere opties zijn. “*Als er ’s zomers groepen vrijwilligers naar de school komen,*” zo werd mij eens verteld, “*drinken zij altijd mineraalwater uit flessen.*” Toen ik vroeg waarom zij dat zelf niet deden was het antwoord: “*dat is te duur.*”¹⁰ Veilig drinkwater is dus moeilijk te krijgen in Kawempe en dit zorgt ervoor dat een ziekte als tyfus welig tiert. Opties rondom het verkrijgen van drinkwater worden beperkt door armoede, zoals ook is voortgekomen uit de theorie. Fischhoff schrijft (in Boholm 1998:138) dat risico’s worden geëvalueerd aan de hand van twee factoren, namelijk de vrees voor het risico en de kennis van het risico. In de geest van de theorie van Amartya Sen (1999) zou ik aan de theorie van Fischhoff echter een derde factor willen toevoegen: keuzevrijheid. Men kan namelijk een risico, zoals het drinken van onhygiënisch water, wel niet willen nemen, omdat men het risico kent en vreest, maar door beperkende omstandigheden die keuzevrijheid belemmeren, armoede in dit geval, *moet* men soms een risico wel nemen. Dat komt ook naar voren uit een ander citaat van één van mijn informanten. Hij vertelt: “*Veel mensen hier wachten met naar het ziekenhuis gaan tot iemand echt heel ziek is, want ze hebben geen geld. Als ze dan eenmaal bij het ziekenhuis komen zijn er geen dokters.*” Als ik vraag waarom ze er niet zijn vertelt hij: “*Dokters zijn niet gemakkelijk te vinden in Uganda, tenzij je geld hebt. Als je bijvoorbeeld bij een ziekenhuis komt rond zes uur ’s middags kan de dokter je pas de volgende middag helpen. Er zijn gewoon te weinig dokters en ze krijgen te weinig betaald.*”¹¹ De keuzevrijheid rondom het verkrijgen van (meer) zekerheden rondom gezondheid is hier dus erg afhankelijk van geld of armoede. Zo legt *human security* armoede bloot: het gebrek aan *human security* ligt grotendeels aan armoede, zowel van de overheid als van de burgers. Op het probleem van lage salarissen en werkloosheid, dat ook uit dit citaat naar boven komt, zal ik later in dit hoofdstuk verder ingaan.

In het bovenstaande citaat is niet alleen te lezen dat *human security* armoede blootlegt, maar ook dat corruptie tot in allerlei facetten van de samenleving doordringt, zo ook de gezondheidszorg. In het theoretisch kader zagen we dat omkoping één van de corrupte praktijken is die een staat kan beoefenen, naast verduistering en nepotisme. Dat corruptie doordringt tot in alle facetten van de samenleving blijkt ook uit participerende observatie en interviews in Kawempe. Niet alleen in gezondheidszorg worden mensen omgekocht, getuige een citaat van een andere informant over iets heel anders, namelijk het verkrijgen van een baan. “*Over het algemeen is het voor mensen in Kawempe moeilijk om een baan te krijgen,*

¹⁰ Gesprek met Eileen, 12 februari 2014.

¹¹ Interview met Robert, 2 april 2014.

want je moet iemand omkopen. Omkoping komt veel voor, corruptie sluipt bij mensen naar binnen, dus om een goede baan te krijgen moet je iemand omkopen. Sommige banen kun je krijgen zonder iemand om te kopen, maar als je bijvoorbeeld les wil geven op een van de betere scholen in het centrum van de stad, dan moet je omkopen. Je investeert wat en dan krijg je er ook weer goed geld voor terug.”¹² Zo sijpelt corruptie door tot in allerlei segmenten van de samenleving en heeft het invloed op het dagelijks leven van de inwoners van Uganda, ook in Kawempe. De informant van het bovenstaande citaat gaat verder: “Voorlopig krijg ik geen beter baan, want ik moet eerst geld sparen. Ik wil eerst mijn broers en zussen verder helpen, zodat ze naar school gaan, voordat ik iemand om kan kopen.”¹³ Zo zorgt corruptie ervoor dat het creëren van een veilige situatie en *human security* worden bemoeilijkt, terwijl de soevereiniteit van een overheid juist bestaat om daarmee de veiligheid van haar mensen te bevorderen. De functie van de staat hebben we in het theoretisch kader door Buur (2007) laten beschrijven als een pakket van praktijken die gericht zijn op het bijstaan van de bevolking. Deze functie wordt hier dus precies omgedraaid: in plaats van te zorgen voor haar burgers, steelt de staat van haar burgers en houdt ze ongelijkheid in stand.¹⁴

Werkloosheid en lage salarissen zijn dus een groot probleem. Inwoners van heel Uganda, maar ook van Kawempe, ervaren volgens mijn informanten werkloosheid. Een baan is echter voor inwoners zowel een *want* als iets dat hen *freedom from want* kan verschaffen. Men heeft namelijk behoefte aan een baan en is daarnaar op zoek, maar als men eenmaal een baan heeft kan die er juist ook voor zorgen dat men meer vrijheid ervaart door het salaris dat men verdient, waarmee men kan voorzien in behoeften. Aangezien mijn informanten allemaal een baan hebben, geldt voor hen voornamelijk dat een baan hen *freedom from want* verschaft. Ik zal hieronder dus verder ingaan op het hebben van een baan als mogelijkheid voor het voorzien in *wants* onder het kopje *freedom*.

Freedom

Voor het creëren van meer vrijheid en het voorzien in behoeften van mijn informanten worden verschillende factoren en strategieën gebruikt. Voordat ik inga op hoe mijn informanten *freedom from want* creëren zal eerst beschreven worden hoe mijn informanten vrijheid ervaren en omschrijven.

¹² Interview met Stuart, 14 maart 2014.

¹³ Interview met Stuart, 14 maart 2014.

¹⁴ Hier wil ik niet per se beweren dat corruptie leidt tot ongelijkheid, het kan ook andersom. Ongelijkheid en corruptie houden wellicht elkaar in stand; ongelijkheid zorgt er immers voor dat sommige mensen weinig salaris verdienen, waardoor ze zich genoodzaakt zien bij te verdienen door middel van corruptie. Corruptie zorgt er echter voor dat ongelijkheid blijft bestaan en dat is voor deze thesis relevant om te benoemen.

Vrijheid en armoede zijn concepten die veel met elkaar te maken hebben, hoewel dat op het eerste gezicht misschien niet zo lijkt. De relatie tussen vrijheid en armoede wordt beschreven door Sen (1999), wanneer hij beschrijft hoe een beperking in keuzevrijheid vaak een gevolg is van armoede. Door die beperking in keuzevrijheid kunnen mensen zich minder goed ontwikkelen, waardoor een negatieve spiraal ontstaat in termen van armoede. Ook het gevoel van veiligheid lijdt hieronder. Vrijheid houdt voor mijn informanten in dat je kan doen wat je maar wil, zonder dat dit van buitenaf opgelegd wordt. Hierbij wordt wel al snel de kanttekening gemaakt dat vrijheid afhankelijk is van geld. Hoewel informanten zichzelf niet als arm beschouwen, geven ze wel aan dat geld een beperkende factor is in hun leven. In een interview zei iemand over rijke gezinnen: *“Zij hebben vrijheid, ze doen waar ze zin in hebben. In arme families is dat niet zo. Sommige arme mensen zeggen: ach, ik wou dat ik hen was.”*¹⁵ Uit dit citaat komt, naast een beschrijving van vrijheid, ook een beschrijving van armoede naar voren. In het theoretisch kader zagen we hoe de econoom Amartya Sen onderscheid maakt tussen materiële en relatieve armoede. Sen stelt dat armoede, zoals die *on the ground* ervaren wordt, vaak heel anders is dan de materiële armoede, zoals die gemeten wordt door buitenstaanders die niet in die armoede leven. Daarom moet armoede volgens Sen altijd in de lokale context bekeken worden. Uit het bovenstaande citaat blijkt dat armoede inderdaad vaak relatief is en dat het per context anders ervaren wordt. De beperkende werking van geld of armoede op (keuze)vrijheid, die uit het citaat naar voren komt en die ook door Sen beschreven wordt, heeft invloed op allerlei aspecten van het dagelijks leven van mijn informanten. Veel van mijn informanten geven, ondanks het feit dat geld een beperkende factor is, aan dat ze blij zijn dat ze werk hebben. Werk betekent namelijk salaris en op die manier kunnen ze voor zichzelf en hun kinderen voorzien in dagelijkse levensbehoeften, schoolgeld en enige mate van *security* en ervaren ze dus behoorlijk wat vrijheid.

Het hebben van een baan is in Kawempe heel belangrijk voor het voorzien in dagelijkse levensbehoeften. Werkloosheid is een groot probleem in Uganda en dus ook in Kawempe. Veel mensen hebben steeds losse baantjes of kunnen helemaal geen werk vinden en starten daarom een eigen bedrijfje. Op straat zijn regelmatig mensen te zien die met bijvoorbeeld kleding of schoenen langs de huizen gaan en op die manier proberen een salaris bij elkaar te sprokkelen. Ook de vele winkeltjes die eerder in dit hoofdstuk beschreven werden zijn een gevolg van het gebrek aan banen in Uganda. Voor veel mannen vormt het kopen van een motorfiets en het voorzien in openbaar vervoer door middel van *boda bodaritjes* een baan.

¹⁵ Interview met Ellen, 20 februari 2014.

Sommige jongeren die niet aan een baan kunnen komen, raken bij *peer groups* betrokken, iets waarover in het volgende hoofdstuk meer zal worden verteld. Op allerlei manieren wordt dus door mensen zelf werkgelegenheid gecreëerd en worden creatieve oplossingen verzonnen voor geld- en werkgelegenheidsgebrek. In het creëren van *freedom from want* speelt geld, en daarmee het hebben van een baan, een grote rol. Veel leraren vertellen me dat ze willen doorstuderen en op die manier een “*succesvol persoon*” willen worden. Wat dat precies inhoudt is voor mensen verschillend. Eén informant vertelt dat een succesvol persoon bezittingen heeft (*assets*) en geld overhoudt aan het einde van de maand, waarmee hij dan alle dingen kan doen die hij wil. Het worden van een succesvol persoon kan van een groot aantal dingen afhankelijk zijn. Ook dit komt bijna allemaal weer op geld terug, bijvoorbeeld geld voor een goede (vervolg)opleiding of geld om de juiste mensen om te kopen zodat je een baan krijgt. Geld creëert op deze manier meer mogelijkheden voor mijn informanten, die ze niet zouden hebben gehad als ze minder geld hadden bezeten. Volgens Sen (1999) zorgt armoede voor een gebrek aan keuzevrijheid, maar het tegenovergestelde hiervan wordt dus ook ervaren door mijn informanten. Geld en het hebben van een goede baan speelt dus bij mijn informanten een grote rol in het creëren van veiligheid en zekerheid. Zoals Nolan, leraar op de school en vader van drie kinderen het verwoordt: “*Ik zorg voor hun dagelijkse behoeften. Als ik hun schoolgeld kan betalen en een behandeling als ze ziek zijn ... Ja, dan voel ik me goed.*”

16

3.3 Deelconclusie

In dit hoofdstuk is beschreven dat het concept *human security* kan worden uitgewerkt als *freedom from want and freedom from fear*. *Freedom from want* draait voor inwoners van Kawempe vooral om het voorzien in dagelijkse levensbehoeften en het hebben van een opleiding of een baan. Jongeren ervaren het naar school gaan en goed opgevoed worden als iets dat zekerheid en veiligheid biedt in het heden. Ze zetten het naar school gaan en goed opgevoed worden in als strategieën waardoor ze het risico op een slechte toekomst kunnen verkleinen. Het hebben van een baan en een salaris speelt voor volwassenen een rol in de ervaring van veiligheid. Door middel van geld kunnen ze risico's beperken en hebben ze meer keuzevrijheid, iets dat door Sen (1999) beschreven wordt als problematisch onder omstandigheden van armoede. Beperkingen in de mogelijkheden voor het creëren van een

¹⁶ Interview met Nolan, 7 maart 2014.

meer veilige leefsituatie zijn dus armoede, maar ook de corrupte overheid, waarop in het volgende hoofdstuk ook nog verder zal worden ingegaan.

Hoofdstuk 4: *Freedom from fear*

In dit hoofdstuk wordt het tweede gedeelte van de tweedeling van *human security* besproken, namelijk *freedom from fear*. Hierin komt naar voren welke fysieke bedreigingen jongeren en volwassenen in Kawempe ervaren voor hun veiligheid en welke strategieën zij toepassen om hiermee om te gaan en hun veiligheidssituatie te verbeteren.

4.1 *Freedom from fear* bij jongeren - Hanneke

Peer groups in het donker

Op een avond loop ik rond negen uur met mijn handdoekje onder mijn arm naar het washok op de compound. Onderweg kom ik Ryan tegen, hij loopt haastig naar onze zus Eileen. Ryan zegt iets in het Luganda tegen Eileen, ik hoor aan de intonatie van beide personen dat er iets aan de hand is. Ryan heeft tot half negen avondschoon gehad, maar ik vind het wel raar dat hij nu nog op de compound rond loopt en naar Eileen haar kamer toe gaat. De volgende dag hoor ik dat Ryan met een aantal klasgenoten onderweg naar huis was toen ze werden overvallen door leden van een peer group. Ze sloegen verschillende jongeren, Ryan is snel terug naar de school gerend en Eileen heeft voor het groepje jongeren boda boda's geregeld die hen thuis hebben gebracht.¹⁷

Bovenstaande situatieschets geeft een situatie weer waarin Ryan, een tienjarige leerling van de school, samen met enkele klasgenoten werd overvallen op straat. Owen (2004) stelt met betrekking tot het *human security* debat dat onderzoek naar *human security* zich vooral moet richten op de lokaal ervaren bedreigingen, namelijk bedreigingen die in een bepaalde culturele context door individuen ervaren worden. Een zeer aanwezige bedreiging voor de mate van *human security* voor de jongeren in Kawempe is de aanwezigheid van *peer groups*.

Na schooltijd zit ik met een aantal jongens in het grasveldje dat naast de school ligt. Wanneer ik hen vraag hoe het is om in Kawempe te leven, antwoorden zij dat het goed is maar dat de *Kasorrogroup* er ook is en dat dit niet goed is. Kyle, een zeer serieuze leerling, die wat verlegen overkomt, maar goed weet hoe hij over dingen denkt, vertelt dat de *Kasorrogroup* uit jongeren bestaat die je kunnen slaan, en je geld kunnen stelen. Haast in ieder gesprek dat ik met de jongeren heb, komt de aanwezigheid van *peer groups* naar voren. De *Kasorrogroup* is de naam van een specifieke *peer group*. De groepen bestaan uit jongeren in de leeftijd van zestien tot dertig jaar. Wanneer het 's avonds donker is, lopen zij

¹⁷ Veldwerkaantekeningen, 12 maart 2014

over straat en overvallen regelmatig jongeren die na de avondlessen onderweg naar huis aan het lopen zijn.

Naast dat de jongeren persoonlijk de *peer groups* tegen het lijf lopen, vertellen ook veel jongeren dat een familielid van hen is bestolen, vermoord of verkracht door leden van een *peer group*. Wanneer een familielid van een jongere een *boda bodachauffeur* is en dus een eigen motor heeft, loopt hij extra gevaar om door *peer group* leden aangevallen te worden. *Theresa van twaalf vertelt me tijdens één van de focusgroepen hoe haar broer als boda bodachauffeur werd vermoord. “Mijn broer had een vrouw achterop de boda boda, zij zei waar ze naar toe moesten. Dus mijn broer reed de weg die zij wees en ze reden naar een stuk land waar veel bomen staan. De vrouw zei toen dat mijn broer moest stoppen, zij ging op zoek naar wisselgeld voor mijn broer en ondertussen kwamen er twee mannen tussen de bomen tevoorschijn. Ze sloegen mijn broer dood en pakten zijn motor af.”*¹⁸ De broer van Theresa werd vermoord zodat de *peer group* de motor kon stelen. Dit soort situaties worden door verschillende jongeren verteld. Naast de diefstal van *boda boda*'s worden ook vaak huizen en winkels opengebroken om van alles te kunnen stelen. Volgens de jongeren wordt dit niet alleen door de *peer groups* gedaan, maar ook door andere dieven.

Onder invloed van armoede kan er volgens Oscar Lewis (1971) een bepaalde cultuur ontstaan. Doordat mensen dagelijks met armoedeproblemen te maken hebben, creëren zij een levensstijl waarin je als arm persoon kan overleven. Als ik in een gesprek met een aantal jongeren vraag waarom de *peer groups* stelen en geweld gebruiken, zegt Alex: *“Dat is hun baan, ze willen alleen maar geld krijgen.”* Kyle vult hem aan: *“Ze willen voor hun families zorgen.”*¹⁹ Het lijkt er op dat de leden van de *peer groups* een levensstijl hebben ontwikkeld waarbij zij door middel van diefstal kunnen overleven. Het doorzetten van deze praktijken is voor hen noodzakelijk en heeft direct invloed op het dagelijks leven van niet alleen henzelf maar van alle inwoners van Kawempe. Wanneer jongeren over *peer groups* praten, gaat het altijd over wij en zij. De jongeren, de wij, willen niet dat ze overvallen worden en voelen zich bedreigd door de *peer groups*. De jongeren vinden dat zij, de *peer groups*, moeten ophouden met hun praktijken. Tijdens een gesprek met Ashley en Abby heb ik het, nadat ik het met hen heb gehad over de *peer groups*, over de veiligheid in Kawempe. *“Wat moet er dan volgens jullie gebeuren om Kawempe een beter district te laten zijn?”* vraag ik hen. Ashley zegt: *“De veiligheid moet verbeteren.”* Abby gaat hier op door en zegt: *“Er is poor security in*

¹⁸ Focusgroep met Yennifer, Erin, Theresa, Sean en Moses, 3 april 2014

¹⁹ Focusgroep met Ryan, Nick, Sean, Alex en Kyle, 14 maart 2014

Kawempe, er is geen bewaking. En de politie liegt alleen maar tegen de mensen. Ze zeggen dat ze de peer groups hier gaan weg halen, maar ze doen het niet.”²⁰ Abby heeft met betrekking tot veiligheid haar vertrouwen in de staat gesteld, dit is in overeenstemming met het idee van soevereiniteit zoals in hoofdstuk 1 behandeld is. Het idee van een soevereine staat is dat burgers bereid zijn zich onder een staat te stellen met de verwachting dat de staat de wil van de gehele bevolking kan belichamen en op deze manier voor saamhorigheid en volgzzaamheid kan zorgen (Shepherd, 2013). De jongeren blijken teleurgesteld in het optreden van de staat, dit komt in verschillende gesprekken naar voren. Ryan, de jongen die, zoals in een eerdere illustratie naar voren kwam, samen met verschillende andere jongeren is overvallen door een *peer group*, zegt dat de overheid meer veiligheid moet bieden. Volgens hem moet er meer politie in de nacht werken en moet de politie actief patrouilleren. Ryan is tien jaar en woont samen met zijn twee broers en zijn moeder, zijn vader is vrachtwagenchauffeur en is zeer regelmatig in het buitenland. In een gesprek met hem vraag ik hem of hij zich thuis wel veilig voelt. *“Ja ik voel me thuis wel veilig,”* zegt hij. *“Vlakbij ons huis is een security office en daar is de hele nacht iemand aanwezig. Deze persoon gaat weg in de morgen en komt dan in de avond weer terug, hij krijgt daar geld voor.”*

De jongeren stellen uiteindelijk de overheid verantwoordelijk voor de veiligheidssituatie in Kawempe. Helaas lijkt het er op dat het doel van een soevereine staat, namelijk het creëren van eenheid en saamhorigheid, in Kawempe lijkt te mislukken. Soevereiniteit kan na de implementatie van het begrip *human security* gezien worden als een concept dat vorm geeft aan het feit dat een staat respect heeft voor de rechten van zijn burgers (Buur, 2007). Soevereiniteit zou moeten zorgen voor saamhorigheid en volgzzaamheid onder de bevolking. Ondanks dit idee blijkt in Kawempe duidelijk dat er verdeeldheid is onder de bevolking. De *peer groups* en zij die stelen, lijken niet meer in de voorzienigheid van de staat te geloven, ze stellen zich dan ook niet meer onder de wil van de staat, maar gaan juist tegen wetten en regels in en proberen op eigen wijze aan middelen te komen. De jongeren vertellen zelfs over situaties waarin de *peer groups* zich heel direct tegen het optreden van de overheid verzetten. Ryan vertelt over een situatie waarin *peer group* leden door omwoners tijdens het stelen werden opgemerkt: *“Mensen belden de politie en zeiden dat ze hen moesten komen arresteren. Toen de politie kwam, bleken de dieven nog mensen achter de hand te hebben die tevoorschijn kwamen, ze vielen de politie aan en er ontstond een gevecht.”*²¹ Soms worden er

²⁰ Focusgroep met Abby, Tilly, Erin, Ashley en Theresa, 6 maart 2014

²¹ Focusgroep met Ryan, Nick, Sean, Alex en Kyle, 14 maart 2014

ook politiemannen door *peer groups* vermoord, vertellen enkele jongeren. Het lijkt er op dat de *peer groups* de uitzonderingspositie vormen waar Agamben (1998) over heeft geschreven. Door de beslissingen die de staat maakt ontstaan er namelijk onbelichaamde individuen, deze personen worden niet meer beschermd door rechten en wetten die door de staat zijn opgesteld. De *peer groups* moeten zelf zien te overleven, zij lijken de onbelichaamde individuen die geen bescherming door de staat meer kunnen verwachten en daardoor op andere manieren proberen om een bepaalde vorm van veiligheid in hun leven te creëren. Aangezien dit onderzoek zich te weinig op de *peer group* leden heeft gericht om sluitende conclusies te kunnen trekken, zal ik hier verder niet op in gaan.

Copingsstrategieën

De aanwezigheid van de *peer groups* in Kawempe brengt voornamelijk, heel concreet, het risico op een confrontatie met deze personen met zich mee. Eerder hebben we al weergegeven dat strategieën voor het omgaan met risico's per context verschillen. We hebben twee verschillende strategieën voor het omgaan met risico's benoemd, namelijk het risiconemend en risicomijdend gedrag. Voor welke strategie men kiest hangt nauw samen met de mogelijkheden die men heeft.

In paragraaf 1.1. van dit hoofdstuk heb ik aandacht besteed aan theorieën omtrent risico's en gesteld dat de jongeren met betrekking tot het creëren van meer veiligheid in hun leven kiezen voor risicomijdende strategieën. Deze strategieën worden voornamelijk vormgegeven door het naar school en het aanleren van goede manieren. Echter, ik zou een te eenzijdig beeld geven wanneer ik enkel zou beweren dat de jongeren risicomijdende strategieën toepassen. Het is namelijk ook zo dat de jongeren in verschillende gevallen geen andere mogelijkheid hebben dan het nemen van een risico. Deze onvrijwilligheid wordt volgens Boholm (1998) beïnvloed door de culturele, sociale en economische situatie waarin individuen zich bevinden.

De jongeren geven aan bang te zijn om, wanneer ze in het donker over straat lopen, *peer groups* tegen te komen. Om dit te voorkomen proberen de jongeren zo min mogelijk in het donker over straat te lopen. Echter, hier hebben ze niet altijd zelf zeggenschap over aangezien de school vaak verplichte avondlessen heeft. Voor de jongeren van de hoogste klas houdt dit in dat ze iedere avond verplicht van half zeven tot half negen naar school moeten, de jongeren van de op één na hoogste klas moeten zo'n drie keer per week naar de avondlessen. Om te voorkomen dat de jongeren hierdoor in het donker over straat moeten lopen biedt de school de mogelijkheid voor de jongeren om in een ruimte op de school te slapen.

Verschillende jongeren geven aan dat zowel zichzelf als hun ouders het liefst willen dat ze hier gebruik van maken maar dat ze niet het geld hebben om deze overnachtingen te betalen. Deze situatie laat heel duidelijk zien dat, zoals Njeru en Njoka (2003) stellen, *human security* gerelateerd is aan armoede. In deze situatie is heel duidelijk te zien dat het één het ander versterkt. Wanneer er minder armoede zou zijn, zouden er ook minder *peer groups* zijn en dus meer *human security*. Aangezien dit niet het geval is hebben burgers meer financiële middelen nodig om zich te beschermen tegen de *peer groups*. Deze burgers hebben de financiële middelen niet waardoor ze zoals Sen (1999) stelt minder *agency* hebben om het risico op een ontmoeting met *peer groups* te voorkomen. We kunnen hier dus spreken van risiconemend gedrag.

Ondanks dat de *agency* van de jongeren met betrekking tot het vermijden van risico's beperkt is, hebben ze nog wel een mogelijkheid om de kans dat ze inderdaad de *peer groups* tegenkomen en in een onveilige situatie terecht komen te beperken. Zo is te zien dat de jongeren er bewust voor kiezen om met meerderen tegelijk in het donker naar huis te lopen. Het inzetten en gebruiken van het sociale netwerk zou als copingsstrategie voor de omgang met een onveilige leefsituatie in Kawempe kunnen worden aangewezen. Zoals gezegd verschillen de strategieën voor het omgaan met risico's per context. De levensomstandigheden van de jongeren worden onder andere vorm gegeven door hun leeftijd en hun economische omstandigheden. Ze zijn nog jong en zij en hun ouders/verzorgers hebben vaak geen geld om fysieke beveiligingsmaatregelen, zoals grote hekken of bewakers te financieren. Om deze reden wordt het samenzijn met meerdere mensen vaak als beveiligingsmaatregel ingezet. Verschillende jongeren wonen bij hun grootouders of oom en tante, omdat hun ouders overleden zijn of elders verblijven. Hoewel deze gewoonte enerzijds voortkomt uit de leeftijd van de jongeren en het niet goed is als zij alleen wonen, wordt hierdoor in Kawempe ook nog een ander doel gediend, door het bij elkaar wonen is men namelijk van mening dat een situatie veiliger is. Om te beargumenteren dat de compound veilig is zegt de vader van ons gastgezin: "*We zijn hier met veel mensen, dit weekend komen er nog meer leraren die hier gaan wonen, dus er gebeurt haast nooit iets.*"²² Het sociale netwerk wordt dus als risicomijdende strategie ingezet. Daarnaast ervaren mensen minder angsten in hun leven, door hun sociale netwerk op bepaalde manieren te gebruiken, wat hun *human security* ten goede komt, het geeft meer *freedom from fear*. Naast het sociale netwerk wordt ook religie op deze manier ingezet. Bijna alle jongeren geven aan dat ze 's ochtends of

²² Veldwerkaantekeningen, 1 februari 2014

's avonds voor het slapen gaan tot God of Allah bidden. Ik heb de jongeren gevraagd waarom ze dit doen, een veel voorkomend antwoord is om te bidden voor leven, *“I beg for life.”* De jongeren ervaren, doordat er in hun omgeving veel mensen ziek zijn of jong overlijden, een bepaalde angst om ook dood te gaan. Ze zeggen dat het daarom belangrijk is om te vragen of God die dag of nacht bij je wil zijn en je in leven wil houden. De jongeren geloven dat het gebed helpt, ze geven aan dat je bijvoorbeeld ook kan bidden of God je een goede baan of voedsel wil geven. In de meeste gevallen komt er dan inderdaad een baan voor een bepaald persoon of er komt geld om voedsel te kopen. Erin, een spontaan meisje van twaalf jaar vertelt een gebeurtenis om te beargumenteren dat gebed helpt: *“Mijn oom reed op zijn boda boda, er kwamen dieven, ze sneden het oor van mijn oom af en ze stalen zijn motor. Mijn oom werd naar het ziekenhuis gebracht en ik bad voor mijn oom en mijn oom bleef leven en zijn oor werd weer terug geplaatst.”*²³

4.2 Freedom from fear bij volwassenen - Geke

Fear

In dit hoofdstuk wordt beschreven welke dingen voor volwassenen in Kawempe bijdragen aan hun gevoel van onveiligheid, van angst. Veel van mijn informanten ervaren *security* als een positief punt in Kawempe. Ze vinden dat de overheid er genoeg aan doet en dat het de laatste jaren verbeterd is. Veel van de leraren wonen op de compound waar ook de school staat, zodat ze 's avonds niet over straat hoeven. Behalve de leraren woont ook het gezin van de directeur op de compound. Er staan veel gebouwen en alle deuren zijn goed beveiligd met een slot. Bovendien heeft de school een bewaker met pijl en boog die 's nachts op het terrein verblijft om eventuele indringers te verjagen. Dit vinden veel mensen een prettig idee. Mensen om je heen hebben, dat is voor inwoners van Kawempe een manier om angst te overwinnen, om je veilig te voelen. Hierop zal later in dit hoofdstuk nog worden ingegaan.

's Nachts achten mensen het in Kawempe niet veilig. In het donker over straat gaan proberen mijn informanten zoveel mogelijk te vermijden. Veel mensen vrezen voor *peer groups*, maar een andere factor die 's avonds over straat gaan onveilig maakt is dat de wegen kwalitatief slecht zijn, met veel gaten in de wegen. Bovendien rijden veel voertuigen 's avonds en 's nachts zonder verlichting door de wijk, waar de wegen ook onverlicht zijn. De *peer groups* vormen wel de grootste belemmering om 's nachts over straat te gaan. Het feit dat er 's nachts groepen jongeren over straat zwerven die je aan kunnen vallen om je geld te

²³ Focusgroep met Yennifer, Erin, Theresa, Sean en Moses, 3 april 2014

stelen maakt het idee van 's nachts over straat gaan natuurlijk een stuk minder prettig. Sommige van mijn informanten geven echter ook aan dat de *peer groups* vooral een gevaar vormen voor kinderen, omdat volwassenen minder snel aangevallen worden. Dit blijkt uit een voorval dat plaatsvond tijdens ons veldwerk.

Terwijl we op een avond rustig zitten te lezen in onze kamer klopt er ineens een jongen uit de hoogste klas aan bij Eileen, die in één van de lerarenverblijven tegenover ons woont. Even later komt ze bij ons vragen of we op willen letten of we haar baby horen huilen, terwijl zij even weg is. De volgende ochtend vertelt ze dat de leerlingen uit de hoogste klas werden lastiggevallen door een peer group terwijl ze naar huis liepen na hun avondlessen en dat zij en de directeur van de school, haar vader, met de leerlingen mee naar huis moesten lopen om hen te beschermen tegen de peer group. Later die dag zie ik ineens Nolan, één van de leraren, een jongen van een jaar of achttien die over straat loopt bij hem roepen. Aarzelend komt de jongen het hek binnen, het schoolterrein op. Als hij voor Nolan komt staan begint die tegen hem te praten. Hij zegt tegen de jongen dat hij maar niet moet schrikken als de politie binnenkort voor zijn deur staat, aangezien hij een groep schoolkinderen heeft lastiggevallen toen ze na de avondschool naar huis liepen in het donker. Hij vraagt de jongen of hij nou ook al bij zo 'n peer group hoort en vertelt hem dat hij de kinderen niet mag lastigvallen en dat er zelfs iemand gewond is geraakt aan zijn been door het optreden van hem en zijn vrienden. De jongen reageert niet verbaal op de woorden van Nolan en staat voor de man tot hij uitgepraat is. Hij lijkt het gesprek niet echt prettig te vinden, maar probeert een onverschillige houding aan te nemen door zijn ene been naar voren te zetten en zijn armen over elkaar te slaan. Als Nolan enigszins is uitgepraat loopt de jongen weer weg, de straat op.

Uit deze twee situaties blijkt duidelijk dat *peer groups* meer iets zijn waar kinderen last van hebben, dan iets waar volwassenen ook echt bang voor zijn. Mijn informanten noemen ook wel *peer groups* als negatief aspect van het leven in Kawempe, maar ervaren daarbij weinig angst. Als volwassenen 's avonds alleen over straat gaan, lopen ze ook wel gevaar om aangevallen te worden, maar over het algemeen gaan *peer groups* toch vooral op jonge kinderen af. Leeftijd heeft dus te maken met de ervaring van onveiligheid in dit geval, aangezien je als volwassene minder risico loopt om te worden aangevallen. De oorzaak van het feit dat er jongeren zijn die 's nachts over straat zwerven en moeilijkheden veroorzaken, komt volgens één van mijn informanten doordat zij geen werk hebben. Hij beschrijft hoe blij de mensen uit de wijk zijn met een project dat hij heeft opgezet waarbij hij jongens leert lassen. Zo leren ze namelijk vaardigheden, ze kunnen echt iets, waardoor ze meer kans hebben op werk en minder kans om op straat terecht komen en uit verveling rotzooi te gaan

trappen. Volgens hem heeft het ontstaan van de *peer groups* dus te maken met de heersende werkloosheid in Uganda. Niet alleen zorgt werkloosheid ervoor dat jongeren niets te doen hebben en gemakkelijker geprikkeld worden om zich aan te sluiten bij een *peer group*, ook het feit dat ze geen geld verdienen en daardoor in armoede leven is nog een extra reden om bij een *peer group* te gaan. Op die manier kunnen ze niet alleen hun frustraties botvieren, maar verdienen ze ook nog wat geld. Het gaat hierbij echter om kleine bedragen, aangezien *peer groups* vooral kinderen overvallen, die nooit veel meer dan een euro bij zich hebben. Deze twee drijfveren, namelijk armoede en werkloosheid zorgen dus voor het ontstaan en voortbestaan van de *peer groups*. De werkloosheid is dan weer iets dat volgens veel van mijn informanten door de overheid zou moeten worden opgelost. Ook hier zien we dus weer dat het *social contract* tussen de overheid en de burgers (Shepherd, 2013; Goldstein, 2010; Friend, 2004), waarbij de overheid soevereiniteit krijgt, maar vervolgens wel bepaalde voorzieningen voor de burgers moet regelen, overtreden wordt. Er heerst armoede en werkloosheid, wat leidt tot meer onveiligheid. Niet al mijn informanten ervaren dit zo, sommige van hen zijn best tevreden over de overheid, aangezien de *security*-situatie in Kawempe de afgelopen jaren wel is verbeterd en men overdag wel gewoon veilig over straat kan. Het feit dat de overheid weinig doet aan het verbeteren van de veiligheidssituatie in Kawempe, zowel direct door het zorgen voor meer *security*, als indirect door het zorgen voor meer werkgelegenheid die mensen van de straat houdt, zorgt ervoor dat de veiligheidssituatie voor de inwoners van Kawempe niet erg goed is. Hiermee heeft het falen van de overheid dus invloed op de perceptie van (on)veiligheid van de inwoners van Kawempe. Angst voor onveiligheid is hierop namelijk van grote invloed.

Naast de *peer groups* die straten onveilig maken ervaren mijn informanten ook diefstal als een bedreiging. Veel van mijn informanten hebben wel eens meegemaakt dat hun huis was leeggehaald nadat ze terugkwamen van bijvoorbeeld de kerk of het ziekenhuis. De meeste huizen in Kawempe hebben tralies voor de ramen en deuren. De deuren zitten bovendien nog dicht met een *padlock*, een groot slot. Nolan vertelt: *“Op een nacht was ik met mijn zoon naar het ziekenhuis gegaan. Toen ik terugkwam hadden ze ingebroken in mijn huis en spullen meegenomen. Ze braken het slot en namen alles mee. Dus security is niet heel goed hier. Ik heb het bij de politie aangegeven en ze zijn het nu al maanden aan het onderzoeken. Ik heb nooit meer iets van ze terug gehoord. Ik vond het heel erg dat alles weg was, maar ben een nieuw leven begonnen.”* Als ik vraag of hij in de toekomst iets kan doen om dit te voorkomen, antwoordt hij: *“Ja, op het moment dat ik geld krijg ga ik meteen mensen inhuren om ons te bewaken. De bewaking die er nu is komt vanuit de overheid en is voor iedereen, maar als ik*

*geld heb zorg ik dat er bewaking is voor ons alleen.*²⁴ Uit Nolans verhaal blijkt dat ook de lokale overheid niet goed functioneert, diefstalzaken worden niet opgelost. Daarnaast zijn de maatregelen die de overheid neemt omtrent veiligheid in Kawempe niet toereikend, mensen moeten immers nog zelf bewaking regelen om zich helemaal veilig te voelen. Deze zaken gelden niet alleen voor Nolan, maar zijn door meer van mijn informanten aangegeven. De politie is corrupt en moet vaak worden bijbetaald door inwoners van de wijk om hun werk goed te doen. Ook op lokaal niveau faalt de overheid dus in haar taak om voor veiligheid van burgers te zorgen, wat bijdraagt aan het gevoel van angst van mijn informanten. Corruptie en armoede zorgen ervoor dat onveiligheden blijven bestaan en dat *security* maar betrekkelijk is.

Freedom

Het omgaan met angst is iets waarvoor mensen over de hele wereld verschillende copingstrategieën hebben. Angst heeft met risico te maken; men heeft angst voor de uitkomst van een bepaald risico omdat het nadelig is voor het individu. Fischhoff (in Boholm 1998:138) schrijft dat risico's worden geëvalueerd aan de hand van twee factoren: de vrees voor het risico en de kennis van het risico. Angst maakt dus verschil voor hoe men risico evalueert. Inwoners van Kawempe hebben verschillende strategieën om met angst om te gaan en zichzelf te verzekeren van een betere veiligheidssituatie en een beter gevoel van veiligheid. Dit heeft vooral te maken met wat zij verstaan onder *security*: specifieke, praktische veiligheidsmaatregelen zoals bewakers, hekken en sloten. Eerder in dit hoofdstuk werd al beschreven dat huizen in Kawempe over het algemeen goed beveiligd zijn. Eén van mijn informanten beschreef ook hoe het afgelopen decennium een bepaalde bevolkingsgroep in Kawempe is komen wonen, de Banyankole. Deze bevolkingsgroep is gelieerd aan de president en werkt grotendeels in de *security*sector, als politie, privébeveiliging of verkeerspolitie. Aangezien ze dus goede banen hebben, bouwden ze grote, beveiligde huizen om in te wonen in Kawempe en zorgden er met hun geld voor dat het algemene *security*niveau in Kawempe omhoog ging, zodat ze niet bang hoefden te zijn voor bijvoorbeeld diefstal. Deze ontwikkelingen hebben echter de gehele wijk positief beïnvloed als het gaat om veiligheid, vertelde mijn informant. Fysieke veiligheidsmaatregelen zijn dus grotendeels afhankelijk van geld: hoeveel geld je hebt om bewaking te kopen. Veel van mijn informanten doen dan ook hun best om een succesvol persoon te worden, zoals beschreven in het vorige hoofdstuk, zodat ze meer geld hebben om zichzelf en eventueel hun familie te

²⁴ Interview met Nolan, 7 maart 2014.

beschermen tegen onveiligheden. Ook hier is dus weer te zien hoe diep armoede doordringt in een samenleving en hoe het ook invloed heeft op veiligheid en de ervaring daarvan. Het gevoel van veiligheid van mijn informanten is echter niet alleen afhankelijk van *security* en daarmee van geld. Ook niet-tastbare aspecten van het leven hebben invloed op de ervaring van veiligheid.

's Nachts alleen over straat gaan is geen optie, zoals al eerder bleek. Ook overdag hebben mijn informanten graag mensen bij zich als ze over straat gaan. Voor mannen is dit wel minder een *must* dan voor vrouwen, aangezien die laatste groep kwetsbaarder is voor overvallen en verkrachtingen. Deze dingen gebeuren echter de laatste decennia steeds minder en vrijwel alleen 's nachts. Zoals beschreven aan het begin van dit hoofdstuk is het voor mijn informanten belangrijk om mensen om zich heen te hebben. Dit blijkt niet alleen uit interviews, maar ook uit participerende observatie, mensen zijn zelden alleen. Er zijn talloze voorbeelden te noemen waaruit blijkt dat mensen om je heen hebben heel belangrijk is voor het gevoel van veiligheid en zekerheid voor mensen in Kawempe: je burens kunnen je geld lenen, vrienden met een auto kunnen je naar het ziekenhuis brengen als je ziek bent, kinderen zorgen voor je als je oud bent, er is altijd iemand thuis zodat een dief niet zomaar in kan breken. Het gaat hier dus niet alleen om fysieke veiligheid, waarop sociale relaties een positieve invloed hebben, ook het gevoel van veiligheid wordt positief beïnvloed door het hebben van vrienden en familie. Zoals Robert het verwoordde: “*Het is goed als je veel vrienden hebt. Als je geen vijanden hebt is dat iets positiefs.*” Het gaat er niet eens per se om dat zij je fysiek kunnen beschermen, maar ze kunnen je op allerlei verschillende manieren helpen en er zo voor zorgen dat je minder risico loopt op allerlei vlakken van *human security*. Winterhalder et al. (1999) beschrijven risicofactoren als kenmerken van een persoon of omgeving die een verhoogde waarschijnlijkheid van negatieve uitkomsten met zich meebrengen. Familie en andere sociale relaties blijken hier echter juist een risico te beperken, waardoor de waarschijnlijkheid van een slechte uitkomst juist verminderd wordt. Zo gaat hun gevoel van veiligheid omhoog en verbetert *human security*. Toen die term voor het eerst genoemd werd was dit een breuk met de eerdere focus op de staat als het ging om *security*. Hier blijkt dat de staat in sommige gevallen maar een kleine rol speelt in veiligheid en dat de gemeenschap, de omgeving, de context van een individu bijna een grotere invloed heeft op *human security* dan de staat.

Een andere factor die van invloed is op de ervaring van veiligheid en die een strategie vormt voor het vrij worden van angst is religie. Het geloof in God of Allah vormt voor veel van mijn informanten een factor die het gevoel van veiligheid in het leven positief beïnvloedt.

Bij het bezoeken van kerkdiensten hebben wij ook meerdere malen gemerkt dat het daar veel over armoede en financiën gaan. Er wordt gezegd dat God zal voorzien in noden en er wordt gebeden voor mensen die financiële problemen hebben. Ook wordt gezegd dat er veel kerkbezoekers zijn die daar last van hebben, waardoor een gevoel van solidariteit gecreëerd wordt. Zo sluit het religieuze aspect ook weer aan op het aspect van sociale relaties, dat in de vorige alinea genoemd werd. Samen zorgen deze aspecten ervoor dat risico's als minder zwaar worden ervaren, want je draagt risico's niet alleen. God is erbij en er zijn mensen om je heen om je te helpen, ook al is de maatschappij soms hard en onveilig.

4.3 Deelconclusie

In Kawempe gaat het voornamelijk om fysieke veiligheid als er gevraagd wordt naar *security*. Angst wordt voornamelijk gecreëerd door de aanwezigheid van *peer groups* en dieven, waarvan dieven onder volwassenen worden gezien als het meest gevaarlijk en *peer groups* onder jongeren. Onveiligheid is onder andere afhankelijk van hoe de overheid veiligheid (niet) creëert. Het creëren van vrijheid van angst gebeurt in Kawempe vooral door het nemen van *security*maatregelen, waarbij het hebben van geld belangrijk is. De ervaring van gemeenschap met God en mensen zorgt ook voor een afname van angst.

Hoofdstuk 5: Discussie en conclusie

5.1. Introductie

In dit slothoofdstuk zullen de belangrijkste bevindingen van ons onderzoek gepresenteerd worden. Aan de hand van het theoretische hoofdstuk, de context en de empirische delen zullen we onze bevindingen bediscussiëren en aangeven waar zij de theorie weerleggen of juist bevestigen. Steeds weer worden de bevindingen onder de twee verschillende populaties naast elkaar gelegd. Hierdoor kunnen de bevindingen elkaar aanvullen er zal er een compleet beeld ontstaan van hoe de veiligheidssituatie van inwoners van Kawempe eruit ziet. We zullen duidelijk maken wat onze informanten eraan doen om hun veiligheidssituatie te verbeteren. In de laatste paragraaf van deze conclusie zullen al deze bevindingen samengevoegd worden om een antwoord te vormen op de centrale vraag, namelijk:

Wat is de perceptie van jongeren en volwassenen in Kawempe met betrekking tot hun veiligheidssituatie en welke strategieën passen zij toe om deze situatie te verbeteren?

Deze hoofdvraag was de aanleiding voor en fascinatie van ons onderzoek en hiermee willen we dan ook graag eindigen. Met deze vraag zijn wij het veld in gegaan en hebben we drie maanden data verzameld. Na die drie maanden hebben we in Nederland nog twee maanden alle informatie verwerkt in deze thesis. In de conclusie zullen we, zoals uit de hoofdvraag blijkt, geen grote generalisaties doen naar heel Kampala of Uganda, maar het houden bij de wijk waar we onderzoek hebben gedaan.

In de inleiding van deze thesis hebben we verwoord waarom wij ervoor hebben gekozen om dit onderzoek een complementair onderzoek te laten zijn. Het doel van deze conclusie is dan ook niet om een vergelijking tussen onze onderzoeksgroepen te maken met overeenkomsten en verschillen, maar om een zo compleet mogelijk beeld te geven van de wijze waarop deze twee onderzoeksgroepen hun veiligheidssituatie ervaren en wat zij er aan doen om deze te verbeteren. Echter, ook voor een aanvullend beeld blijkt het soms noodzakelijk om een vergelijking te maken, hierdoor komt namelijk naar voren waar de doelgroepen elkaar overlappen en waar zij elkaar aanvullen. In het vervolg van de conclusie zullen we dan ook de belangrijkste bevindingen onder de twee onderzoeksgroepen naast elkaar leggen om zo een compleet beeld te schetsen.

5.2. *Freedom from want and freedom from fear*

Om een compleet beeld te schetsen van wat zowel jongeren als volwassenen verstaan onder veiligheid en hoe zij omgaan met de veiligheidssituatie waarin zij zich bevinden zal in deze paragraaf aan de hand van de eerder gebruikte tweedeling binnen *human security*, namelijk *freedom from want and freedom from fear*, beschreven worden hoe zowel jongeren als volwassenen hun veiligheidssituatie ervaren.

Voor zowel jongeren als volwassenen gaat veiligheid niet alleen om fysieke *security*, hoewel dit wel een belangrijke rol speelt in hun perceptie van de veiligheidssituatie waarin ze zich bevinden. Ook het hebben van zekerheid, nu en in de toekomst, speelt een grote rol in de ervaring van veiligheid. Voor jongeren houdt dit in dat ze graag een goede opvoeding willen. Hierbij zijn ze van mening dat ze streng opgevoed moeten worden en dat lichamelijke straffen nodig zijn om een kind niet te verwennen. Zo worden ze gevormd tot goede volwassenen, die een goede baan en een goed leven kunnen krijgen. Dit is in eerste instantie misschien niet iets dat wetenschappers zouden scharen onder *human security*, waarmee eens te meer blijkt hoe belangrijk een lokale kijk op veiligheid is. Dit argument wordt versterkt door het feit dat ook onderwijs cruciaal blijkt te zijn als het gaat om het tegemoet komen van de behoeftes van *human security* van jongeren, dit terwijl onderwijs bijvoorbeeld niet als één van de zeven deelaspecten die volgens de VN onder *human security* vallen wordt gezien. King en Murray benoemen echter al wel dat educatie een onderdeel van *human security* is. Onderwijs en het krijgen van een goede opvoeding zijn behoeftes die jongeren hebben met betrekking tot *human security*, beide aspecten zijn sterk gericht op het kunnen verkrijgen van een goede toekomst. Ook volwassenen zijn bezig met de toekomst, ze willen graag een succesvol persoon worden, wat inhoudt dat ze bezittingen hebben en een goede baan met een goed salaris. Op die manier kunnen ze goed voor hun familie en gezin zorgen en hun vrijheid vergroten. Ook zij zijn dus op zoek naar meer zekerheid in hun leven, waarbij het hebben van een baan en geld een grote rol speelt. Dit feit zou geschaard kunnen worden onder het deelaspect *economic security* dat de VN onder *human security* scharen, hoewel bij het bekijken en beschrijven van *economic security* de lokale context weer onontbeerlijk is.

Beide onderzoeksgroepen zijn dus op hun eigen manier bezig met het vormen van hun eigen leven, hun eigen toekomst en hun eigen zekerheid. Hierbij gebruiken ze de mogelijkheden die ze bij de hand hebben. Ze streven naar risicovermijding, zoals Thompson beschrijft. Thompson beschrijft twee keuzemogelijkheden als het gaat om risico, namelijk het vermijden daarvan of juist het nemen daarvan. De keuze tussen deze twee opties wordt volgens Thompson bepaald door het wereldbeeld dat het individu dat deze keuze maakt heeft.

Het wereldbeeld van een individu is afhankelijk van zijn of haar cultuur. Dit komt zowel bij jongeren als bij volwassenen sterk naar voren. In het wereldbeeld van de jongeren is het zo dat een jongere zich goed moet gedragen en gevormd moet worden tot een verantwoordelijk mens. Hiervoor worden methoden gebruikt die in andere culturen niet geaccepteerd zouden zijn. Door het wereldbeeld dat ze hebben, worden deze methoden, zoals lichamelijke straffen, echter goedgekeurd en zelfs gebruikt om risico in de toekomst te beperken en te vermijden. Bij volwassenen bestaat het beeld dat een goede baan tot meer zekerheid en veiligheid leidt. Wie succesvol en gelukkig wil zijn moet een goede baan hebben en daarmee veel geld. Geld speelt een belangrijke rol in het dagelijks leven en is dé methode om risico te vermijden. Zo worden werk en school door respectievelijk volwassenen en jongeren gebruikt om *freedom from want* te ervaren, of dit nu voor de toekomst of voor het heden is. Dit draagt dan weer bij aan de creatie van meer *human security* en vormt dus een strategie voor het verbeteren van hun veiligheid.

Als het gaat om het creëren van *freedom from fear* zijn er bij de twee onderzoeksgroepen zowel verschillen als overeenkomsten te bespeuren. Aangezien ze in dezelfde omgeving leven, maken ze ongeveer hetzelfde mee wat betreft fysieke dreiging, toch heeft leeftijd hier wel invloed op. In de ervaring met *peer groups* wordt dit bijvoorbeeld zichtbaar. Over het algemeen gesproken zijn jongeren banger voor *peer groups* dan volwassenen. Dit heeft te maken met het feit dat *peer groups* volwassenen minder snel lastig vallen. Hierin speelt het hebben van mensen om je heen ook een rol: als jongeren met een grote groep zijn of een volwassene alleen, zal een *peer group* respectievelijk minder snel of juist sneller aanvallen. In dit geval valt risicomijdend gedrag te observeren, mensen gaan namelijk vaak samen over straat, zeker als het donker geworden is. Zo wordt een stukje *human security* en meer vrijheid van angst gecreëerd, zowel onder volwassenen als onder jongeren. Hoewel jongeren dus banger zijn om lastiggevallen te worden, geldt voor volwassenen over het algemeen dat ze banger zijn voor diefstal. Dit heeft te maken met armoede, verantwoordelijkheid en leeftijd. Volwassenen hebben vaak een gezin waarvoor ze moeten zorgen en voor hen vormt diefstal dan ook een grotere bedreiging. Ze voelen zich verantwoordelijk voor het welzijn van hun familie en diefstal vormt hierin een bedreiging. Daarom zijn ze op zoek naar zekerheid in de vorm van *security* maatregelen. Dit speelt bij jongeren weer een kleinere rol. Zij zijn en voelen zich niet of minder dan volwassenen verantwoordelijk voor de lichamelijke veiligheid van anderen, terwijl volwassenen dat wel zijn. Daarom is die laatste groep over het algemeen meer gefocust op bewakers, sloten en hekken dan de eerste groep. De manieren om met angst om te gaan zijn vrij vergelijkbaar onder

volwassenen en jongeren. Zoals eerder benoemd speelt gemeenschap hier een grote rol in. Het in gezelschap zijn maakt niet alleen uit voor fysieke veiligheid, het gevoel van veiligheid is ook beter als men veel vrienden heeft. Daarnaast speelt religie hier een rol in. Dit zijn aspecten van het dagelijks leven waarbij een antropologische blik op *human security* onmisbaar is. Alleen onderzoek *on the ground* kan dit soort mechanismen zichtbaar maken, aangezien ze niet tastbaar zijn. Het gevoel dat onze informanten krijgen bij het hebben van mensen om zich heen en bij de ervaring van aanwezigheid van een god is niet iets dat gemakkelijk met enquêtes of statistieken onderzocht kan worden, terwijl dit wel cruciale aspecten zijn in hun perceptie van veiligheid en strategieën voor het verbeteren daarvan.

Over het algemeen valt te stellen dat een grote factor van invloed op het creëren van *freedom from want and freedom from fear* armoede is. Met name volwassenen zijn voortdurend op zoek naar mogelijkheden om een succesvol persoon te worden, geld te krijgen en zo zichzelf en hun familie te voorzien van meer (fysieke) veiligheid en zekerheid. Voor jongeren geldt dit minder, voor hen vormt een toekomst met veel armoedeomstandigheden zoals ze dit bij hun ouders en de mensen om hen heen zien een bedreiging. Ze proberen dit te voorkomen door goed onderwijs te volgen, echter, deze keuze wordt ook wel eens beperkt omdat de ouders niet voldoende geld hebben om het kind naar school te laten gaan.

Twee andere factoren die van grote invloed zijn op het gevoel van veiligheid van onze onderzoeksgroep zijn soevereiniteit en corruptie. Het idee van soevereiniteit is dat burgers bereid zijn zich onder de soevereiniteit van een staat te scharen wanneer de staat hen hier veiligheid voor terug kan geven. In Kawempe is te zien dat de Ugandese staat hier in lijkt te falen. Er ontstaan onveiligheden doordat heel concreet de *peer groups* zich tegen de staat verzetten, maar tegelijkertijd komt ook naar voren dat burgers niet allemaal achter de staat staan door de grote mate van corruptie. Hierdoor wordt het gevoel van veiligheid van de Ugandese burgers negatief beïnvloed. Daarnaast is het ook nog zo dat de *agency* van onze onderzoeksgroepen beperkt wordt door het falen van de staat. Sen schrijft hierover in zijn boek *Development as freedom* (1999) en heeft het hier over structuur versus *agency*. Deze tweedeling is duidelijk zichtbaar in ons onderzoek. Onze onderzoekspopulaties hebben wel een zekere *agency*, macht die ze kunnen aanwenden tot het maken van eigen keuzes, maar uiteindelijk heeft structuur, in de vorm van de staat, daar ook invloed op. En als de structuren die de *agency* bepalen falen zal dit dus ook de *agency* negatief beïnvloeden. In dit geval zorgt de staat er niet alleen voor dat er meer onveilige situaties ontstaan door hun falen op het gebied van veiligheid, ze houdt ook de armoede in het land in stand. Door de corruptie van de overheid kunnen arme mensen nooit een goede baan met een goed salaris krijgen en een

succesvol persoon worden, zoals onze informanten het noemen. Voor het verkrijgen van een goede baan is namelijk een goede opleiding nodig. Hoewel de jongeren dit ambiëren is de kans groot dat zij voortijdig de middelbare school moeten verlaten, aangezien de ouders op de *primary school* al regelmatig moeite hebben met het betalen van het schoolgeld. Wat betreft de volwassenen blijkt dat er voor het verkrijgen van een goede baan geld nodig is vanwege omkoping en dat hebben mensen niet vanwege armoede. Zo zijn armoede, soevereiniteit en corruptie sterk met elkaar verweven, waardoor *human security* verslechtert. *Human security* en het meten of onderzoeken daarvan vormt hier, zoals Njeru en Njoka ook al zeiden, een soort vergrootglas waardoor armoede en corruptie naar boven komen.

5.3. Conclusie

Na de bevindingen op een rijtje te hebben gezet en de parallellen en verschillen tussen onze onderzoeksgroepen te hebben beschreven zal nu al het bovenstaande samengevat worden met een antwoord op onze hoofdvraag. In die hoofdvraag komen *freedom from want* en *freedom from fear* bij elkaar en vormen samen een antwoord op de hoofdvraag: Wat is de perceptie van jongeren en volwassenen in Kawempe met betrekking tot hun veiligheidssituatie en welke strategieën passen zij toe om deze situatie te verbeteren?

De perceptie van veiligheid van jongeren en volwassenen is niet dat het onveilig is in hun wijk, ook al weten ze genoeg onveiligheden te noemen. Al met al zeggen de meesten echter dat het prima is om in Kawempe te wonen. Eén van de jongeren zei zelfs een keer “*I’m lucky to be an African.*” Ook volwassenen antwoordden nooit ‘nee’ op de vraag of het veilig is in Kawempe.

De strategieën die beide groepen toepassen in het omgaan met hun leefsituatie en de veiligheden en onveiligheden die dit met zich mee brengt zijn niet erg verschillend. Beide groepen laten zien dat gemeenschap erg belangrijk is. Ook door participerende observatie hebben we dit gemerkt: men is zelden alleen. Dit zorgt niet alleen voor meer fysieke veiligheid, maar ook voor een beter gevoel van veiligheid. Daarnaast speelt religie een rol in bijna al hun levens. De meeste van onze informanten ervaren dit als steun in hun leven, bij alles wat ze doen. Naast deze ideologische factoren spelen ook meer praktische factoren een rol in de strategieën voor het verbeteren van hun leefsituatie. Hierbij gaat het niet alleen om veiligheid, maar ook om niet-fysieke veiligheid of zekerheid. Dat laatste wordt verkregen door het hebben van een goede baan of het hard werken op school. In eerste instantie leek het bij onze informanten vooral te gaan om fysieke veiligheid als we het hadden over het onderwerp van onze scriptie, maar later is toch *human security* een zeer bruikbaar concept

voor ons geweest in het verbreden van onze blik als het ging om veiligheid en het analyseren van hun perceptie daarvan. De indeling die de Verenigde Naties maakten in zeven onderdelen van *human security*, maar ook de definities die andere auteurs gaven aan het woord hebben hierin niet zozeer een rol gespeeld. Wel heeft het concept op zichzelf ons voorzien van een kader waarbinnen we veiligheid konden onderzoeken.

Met ons onderzoek willen we, naast het creëren van een beeld van de perceptie van veiligheid in Kawempe, iets toevoegen aan het debat rondom *human security* en wat deze term precies behelst. De term *human security* is ontstaan doordat de term *security* teveel gericht was op de staat en staatsveiligheid. Kritiek op de term volgde echter al snel omdat de term volgens veel wetenschappers en andere critici te vaag en alomvattend was. Volgens ons kan hier ook een voordeel in gezien worden. Wetenschap moet gebruikt worden om de wereld begrijpelijker te maken, niet om haar te abstractiseren met ingewikkelde definities. Wat ons betreft maakt een ingewikkelde definitie van het begrip niet veel meer duidelijk dan helemaal geen definitie en kunnen wetenschappers en andere actoren de term gebruiken naar hun eigen inzicht, voor het verschaffen van meer inzicht in het wetenschappelijke onderzoeksveld van veiligheid. Ook bestaat bij het maken van een afgebakende definitie van de term het gevaar dat die als een blauwdruk op alle culturen en contexten wordt gelegd, terwijl de lokale context van groot belang is in de definitie van het concept. Wij zouden naar aanleiding van ons onderzoek dan ook willen beargumenteren dat een vastomlijnde definitie van *human security* onmogelijk vast te stellen is zonder de lokale context in acht te nemen.

Bibliografie

Agbiboa, D.E.

2012 Between Corruption and Development: The Political Economy of State Robbery in Nigeria. *Journal of business ethics* 108: 325–345

Bellamy, A.J., McDonald, M.

2002 The utility of human security: which humans? What security? A reply to Thomas and Tow. *Security dialogue* 33(3): 373 – 377.4

Boholm, A.

1998 Comparative studies of risk perception: A review of twenty years of research. *Journal of Risk Research* 1(2): 135-163.

- 2003 The Cultural Nature of Risk: Can there be an anthropology of uncertainty? *Ethnos: Journal of Anthropology* 68(2): 159-178.

Booth, D., Leach, M. and Tierney, A.

1999 Experiencing poverty in Africa: perspectives from anthropology, background paper 1(b) for the World Bank Poverty Status report 1999.

Broch-Due, V.

1995 Poverty and prosperity: local and global perspectives. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, Occasional Paper No. 1.

Buur, L., Jensen, S., Stepputat., F. (eds)

2007 *The Security-Development Nexus: expressions of sovereignty and securization in Southern Africa*. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet.

Compas, B.E., B.R. Hinden & C.A. Gerhardt

1995 Adolescent development: Pathways and processes of risk and resilience. *Annual Review of Psychology* 46: 265-293.

Ellis, G.F.R.

1984 The dimensions of poverty. *Social Indicator Research* 15 (3): 229-253.

Finnstrom, S.

2008 Living with bad surroundings: war history, and everyday moments in Northern Uganda. London: Duke University Press.

Friend, C.

2004 Social Contract Theory. *Internet Encyclopedia of Philosophy*.
<http://www.iep.utm.edu/soc-cont/>, Geraadpleegd: 19-12-2013.

Goldstein, D.M.

2010 Toward a Critical Anthropology of Security. *Current Anthropology* 51(4): 487-517.

Green, M.

2006 Representing poverty and attacking representations: Perspectives on poverty from social anthropology. *Journal of development studies* 42(7): 1108-1130.

Hansen, T. and Stepputat, F.

2005 *Introduction*, in Hansen, T. Blom and F. Stepputat (eds), *Sovereign Bodies: Citizens, Migrants, and States in the Postcolonial World*. Princeton: Princeton University Press, pp. 1–36.

Jessop, B

2008 *State Power*. Cambridge: Polity Press

Jitta, J.

2002 Health Delivery Systems: Kampala City, Uganda. Chapter 4 in Opolot, F.J. (ed.) *Building Healthy Cities: Improving the health of urban migrants and the urban poor in Africa*. Washington (D.C.): Woodrow Wilson International Center for Scholars.
<http://wilsoncenter.org/sites/default/files/uganda.pdf#page=46>

Kulabako et al.

2010 Environmental health practices, constraints and possible interventions in peri-urban settlements in developing countries – a review of Kampala, Uganda. *International Journal of Environmental Health Research* 20(4): 231-257.

Lewis, O.

1971 *The Culture of Poverty*. Hoofdstuk uit Pilisuk, M. & P. Pilisuk: *Poor Americans: How the white poor live*. Transaction, Inc

Matagi, S.V.,

2002 Some issues of environmental concern in Kampala, the capital city of Uganda. *Environmental monitoring and assessment* 77(2): 121 – 138.

Njeru, E.H. & J.M. Njoka

2003 Poverty and human security in Kenya. *Regional Development Dialogue* 24(2).

Nuwagaba, A

1999 Urban poverty and environmental health: the case of Kampala city, Uganda. In *Human impact on environment and sustainable development in Africa*. M. B. Kwesi Darkoh, Apollo Rwomire, eds. Pp. 403 – 428. Burlington: Ashgate publishing limited.

- Owen, T.
2004 Human Security - Conflict, Critique and Consensus: Colloquium Remarks and a Proposal for a Threshold-Based Definition. *Security Dialogue* 35(3): 373 – 387.
- Paris, R.
2001 Human security: paradigm shift or hot air? *International security* 26(2): 87 – 102.
- Sen, A.
1999 *Development as Freedom*. Oxford: Oxford University Press.
- Shepherd L. J.,
2013 *Critical Approaches to Security: An Introduction to Theories and Method*. New York: Routledge.
- Shuaib, L., Nyakaana, J.B.
2007 Development Planning and Implementation Processes for Employment, Health services and Housing Provision in Kawempe Division, Kampala District. NURRU.
- Thompson, M.
Aesthetics of risk: culture or context? In: Schwing, R.C. & W.A. Albers (1980) *Societal Risk Assessment: How safe is safe enough?* New York: Plenum Press.
- Uganda Participatory Poverty Assessment Report (UPPAR)
2000 The Republic of Uganda. Kampala: Ministry of Finance, Planning and Economic Development.
- Unicef
2012 Uganda Fast Facts. UNDP Human Development Report 2011.
- United Nations Development Programme
1994 Human Development Report. New York: Oxford University Press.
- Verheul, S.
2012 It's about mothers: a qualitative study on the utilization of maternal care at Kawempe Health Center – Kampala. <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/254030>, geraadpleegd 19/12/2013.
- Winslow, D., Eriksen, T.H.
2004 A Broad Concept that Encourages Interdisciplinary Thinking. *Security Dialogue* 35(3): 361 – 362.
- Winterhalder, B., F. Lu & B. Tucker

1999 Risk-sensitive adaptive tactics: Models and evidence from subsistence studies in biology and anthropology. *Journal of Archaeological Research* 7(4): 301-347.

Bijlage: Summary

By the use of participant observation, focus groups and semi-structured interviews we investigated the main question among students and teachers at a primary school in Kawempe, a suburb of Uganda's capital Kampala. In the context of poverty and corruption, the youngsters as well as the adults proved to use their respective education and jobs to improve their living situation, whether it is in the current time or for the future. They tried to create freedom from want through working hard, whether that is in school or in their jobs.

Fear in Kawempe is something mostly sparked by thieves and peer groups. Peer groups are youngsters roaming the streets after dark and harrasing mostly other youngsters or children. A failing state induces the existence of these groups, since they cannot provide Kawempe with enough security and jobs. Robberies and thieves are feared mostly by adults, especially men, since they feel they should provide for their families. Thieves can not only threaten their families, but also take their possessions away, which can lead to (more) poverty. In providing themselves with more security, mostly adults use the money they have for buying padlocks and, if they can afford it, private security. For both populations, company in the form of family and friends is an important factor in feeling safe. Also, they pray for protection and a good future and put their trust in God (or Allah).

Concluding, we can say that human security is a useful term, although it has been critiqued for being too all-embracing. We agree with the approach by Owen (2004), who advocates for situating the term in different local contexts instead of trying to capture its essence in theories. Human security, for people living in Kawempe, is mostly subjected to conditions of poverty and corruption. Nevertheless, a lack of security, whether it is physical security or security in terms of a certainties concerning jobs and the like, is being tried to counter by using community, money and a good upbringing.

